

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Jaakko Mustonen

Yksityinen eläkesäästäminen

Tieto, luottamus vai muut tekijät?

Laskentatoimen ja rahoituksen
akateeminen yksikkö
Taloustieteen pro gradu -tutkielma
Taloustiede

Vaasa 2021

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Jaakko Mustonen		
Tutkielman nimi:	Yksityinen eläkesäästäminen: Tieto, luottamus vai muut tekijät?		
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri		
Oppiaine:	Taloustiede		
Työn ohjaaja:	Panu Kalmi		
Valmistumisvuosi:	2021	Sivumäärä:	86

TIIVISTELMÄ:

Tutkielmassa selvitetään yksityisen eläkesäästämisen taustalla olevia tekijöitä. Erityisesti tutkielma vastaa kahteen kysymykseen, miten eläkejärjestelmän tunteminen tai luottamus vaikuttaa yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen. Eläkejärjestelmän tuntemista mitataan vastaajan oman käsityksen perusteella (subjektiivisesti) ja todellisen tuntemisen perusteella (objektiivisesti).

Eläkejärjestelmät mahdollistavat yksilöille yksityistä säästämistä paremmat mahdollisuudet suojautua epävarmuustekijöiltä, kuten elinikärisiltä ja pienentää sijoitustoimintaa liittyviä riskejä. Erilaisia eläkejärjestelmiä on kuitenkin yhtä monia kuin on maitakin. Eläkejärjestelmille yhteistä on niiden tavoite mahdollistaa ihmisten eläkeaikainen toimeentulo, ja usein valtiot osallistuvat maan eläketurvan järjestämiseen. Julkisen vallan osallistumiselle voidaan nähdä erilaisia syitä, esimerkiksi heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten suojeleminen ja itsekontrolliongelmien negatiivisten vaikutusten lieventäminen. Suomen eläkejärjestelmä koostuu työeläkkeestä ja sitä täydentävät takuu- ja kansaneläkkeet. Suurin osa suomalaisista on työeläkejärjestelmän piirissä, vuonna 2019 lähes 95 prosenttia eläkkeensaajista sai työeläkettä. Yksityinen eläkesäästäminen tulee Suomessa tarpeelliseksi ihmisille, jotka haluavat ylläpitää työuran elintasonsa täysin. Eläkejärjestelmän ollessa etuusperusteinen, jokainen tietää eläkkeensä suuruuden eikä yleinen tai työnantajan taloudellinen tilanne vaikuta eläkkeen suuruuteen. Monista muista maista poiketen Suomessa kaikki työuran ansiot kasvattavat eläkkeen suuruutta, eikä myöskään eläkeetuudella ole ylärajaa.

Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että parempi talouseläketaito ja eläkejärjestelmän tunteminen tekevät eläke-aikaan varautumisesta yleisempää. Suomessa tai Ruotsissa ei ole vastaavanlaisia yhteyksiä eläkesuunnittelun tai eläkesäästämisen osalta kyetty todistamaan. Eläkejärjestelmän parempi tunteminen Ruotsissa on kuitenkin lisännyt eläkesuunnittelun yleisyyttä. Luottamuksen osalta aikaisemmat havainnot Suomesta viittaavat, että yksityinen eläkesäästäminen on yleisempää epäileväisesti eläkejärjestelmään suhtautuvien keskuudessa.

Tutkielmassa hyödynnetään Eläketurvakeskuksen vuonna 2019 keräämää kyselyaineistoa, mikä mahdollistaa ensimmäistä kertaa Suomessa todellisen objektiivisen eläkejärjestelmän tuntemisen vaikutuksen tutkimisen. Eläkejärjestelmän subjektiivisen tuntemisen havaitaan olevan positiivisesti yhteydessä yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen, mutta objektiivisesti mitattu tiedontaso ei viiden prosentin merkitsevyystasolla vaikuta yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen. Huomioiden subjektiivisen ja objektiivisen tuntemisen vähäinen korrelaatio, voidaan todeta, ettei eläkejärjestelmän tunteminen Suomessa lisää eläkesäästämistä. Epäluottamus eläkejärjestelmään ja erityisesti epäluottamus eläkejärjestelmän maksukykyä kohtaan lisäävät yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä.

AVAINSANAT: Yksityinen eläkesäästäminen, Eläkejärjestelmän tunteminen, Itsekontrolliongelmat, talouseläketaito, luottamus eläketurvaan, eläkejärjestelmät

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Eläke	8
2.1	Eläkesäästäminen	8
2.1.1	Epärationalisten piirteiden vaikutus säästämiseen	8
2.1.2	Epärationalisuuden mahdolliset haitat eläketurvan kannalta	13
2.2	Eläkejärjestelmät	14
2.2.1	Julkinen eläkejärjestelmä	16
2.2.2	Suomen eläkejärjestelmä pääpiirteissään	19
2.2.3	Varhennusvähennyksen ja lykkäyskorotuksen kannustavuus	21
2.3	Eläkejärjestelmien kansainvälinen vertailu	22
3	Tieto eläkesuunnittelun selittäjänä	27
3.1	Talous- ja eläkelukutaitoiset ryhmät	27
3.2	Talouselukutaito ja varautuminen eläke-aikaan	29
3.2.1	Merkitys eläkesuunnitteluun	29
3.2.2	Merkitys nykyhetken eläkesäästämiseen	32
3.2.3	Korrelaatio vai kausaliiteetti?	33
3.3	Eläkelukutaito ja yksityinen eläkesäästäminen	33
3.4	Talouselukutaidon vaikutuskanavat ja keskustelua luvusta kolme	35
4	Aineisto, muuttajat ja menetelmät	38
4.1	Muuttajat	40
4.2	Menetelmä	42
5	Yksityinen eläkesäästäminen Suomessa	43
5.1	Eläkelukutaidon merkitys yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen	46
5.2	Luottamus yksityistä eläkesäästämistä selittävänä tekijänä	50
5.3	Tiedon ja luottamuksen yhteysvaikutus yksityiseen eläkesäästämiseen	56
5.4	Viivyttely yksityisen eläkesäästämisen aloittamisessa	57
6	Lopuksi	60
	Lähteet	63

Liitteet	71
Liite 1. Syyt, miksi ei varauduta eläke-aikaan yksityisten säästöjen avulla	71
Liite 2. Tietomuuttujien regressiomallit taustatekijöiden kanssa	72
Liite 3. Luottamusregressiomallit taustatekijöiden kanssa	74
Liite 4. Kyselylomake	77

Kuviot

Kuvio 1. Yksityisen eläkesäästämisen yleisyys eri sosiodemografisissa ryhmissä.	44
Kuvio 2. Yksityinen eläkesäästäminen objektiivisen ja subjektiivisen tiedon suhteen.	46
Kuvio 3. Yksityinen eläkesäästäminen luottamuslajien suhteen.	51
Kuvio 4. Luottamus eläkelupaukseen ja yksityisen eläkesäästämisen todennäköisyys.	54

Taulukot

Taulukko 1. Vastaajien painotettu jakauma.	38
Taulukko 2. Oikein-väärin-kysymykset ja vastausten jakauma (Tenhunen & muut, 2020, s. 46).	40
Taulukko 3. Objektiivisen tiedon jakautuminen eri pistemääriin.	41
Taulukko 4. Luottamus mielipiteiden jakautuminen.	42
Taulukko 5. Regressiotulokset: eläkesäästäminen taustatekijöiden suhteen.	45
Taulukko 6. Regressiotulokset: eläkejärjestelmän tunteminen ja yksityinen eläkesäästäminen.	47
Taulukko 7. Regressiotulokset: eläkejärjestelmän tuntemisen yhteisvaikutus.	48
Taulukko 8. Regressiotulokset: yksityinen eläkesäästäminen ja luottamus.	52
Taulukko 9. Yksityisen eläkesäästämisen ennustetut todennäköisyydet ja marginaalivaikutukset todennäköisyyksiin.	53
Taulukko 10. Regressiotulokset: luottamusmielipiteiden yhteisvaikutus.	55
Taulukko 11. Regressiotulokset: tuntemisen ja luottamuksen yhteisvaikutus.	56
Taulukko 12. Nykykulutuksen painottaminen säästämättä jättämisen syynä.	58

1 Johdanto

Ihmiset joutuvat jatkuvasti tekemään taloudellisia päätöksiä, kuten mitä ostaa ruokakaupasta, millaisen asumismuodon valitsee tai riittääkö työeläke takaamaan halutun toimeentulon eläkeajalle. Joissakin maissa luotetaan enemmän siihen, että ihmiset tekevät itsensä ja eläkeaikaisen toimeentulon kannalta järkeviä ja kestäviä päätöksiä. Suomessa ja useissa Euroopan maissa valtiolla on merkittävä rooli eläketurvan sääntelyssä. Valtion osaltaan huolehtii siitä, ettei kukaan jää ilman eläkeaikaista vähimmäistoimeentuloa, ja että jokainen työssäkäyvä tasaa kulutusta työuran ja eläkeajan välillä. Määrittämällä eläkemaksun suuruuden, toisin sanoen säästämisasteen, valtio vähentää yksilöiden mahdollisuutta optimoida täysin vapaasti käyttäytymistään. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa yksilön hyöty ei maksimoidu eli hän voi kokea säästämisasteen liian suureksi. Käyttäytymisen optimointi toiseen suuntaan on yksinkertaisempaa ja ihminen voi yksityisten eläkejärjestelyiden avulla kasvattaa säästämisastettaan, jos hän kokee lakisääteisen työeläkkeen liian alhaiseksi. Suomessa vuoden 2017 eläkeuudistus mahdollistaa yksilöille paremmat mahdollisuudet vaikuttaa eläkkeelle siirtymisen ajankohtaan ja kuukausieläkkeen määrään. Mahdollisuus eläkkeelle siirtymisen lykkäämiseen tai varhentamiseen tarjoaa lisää keinoja käyttäytymisen optimointiin, joka voi myös yhteiskunnan tasolla kasvattaa kokonaishyvinvointia.

Kaikki eläkejärjestelmät ovat erilaisia, mutta toteutuksesta riippumatta eläkejärjestelmillä on samankaltaisia tavoitteita. Euroopassa viimeisen vuosikymmenen trendinä onkin ollut toisen ja kolmannen pilarin eläkejärjestelyiden roolin kasvattaminen. Julkisen vallan ydintehtäväksi voidaan ajatella kansalaisten hyvinvoinnin maksimointi (Kotakorpi & Matikka, 2017). Säästämisen siirtäminen enemmän kansalaisten vastuulle mahdollistaa yksilöille paremmat mahdollisuudet kulutuksen optimointiin ja siirtymisen korkeammalle hyödyn tasolle. Ihmisten käytöksessä on kuitenkin usein epärationaalisia piirteitä, joten on mahdollista, etteivät he kykene hahmottamaan tulevaisuuden tarpeitansa tai heidän itsekontrollinsa ei riitä kulutuksen jaksottamiseen. Yksityisen eläkesäästämisen lisääminen julkisen eläketurvan kustannuksella voisikin joissakin tapauksissa alentaa kokonaishyvinvoinnin tasoa. Kuitenkin se, mitä hyvinvoinnille yhteiskunnan tasolla

tapahtuisi riippuu monista tekijöistä, esimerkiksi millä tavoin yhteiskunnan hyvinvointi määritellään ja mistä ihmiset saavat hyötyä. Kaksi ääripään ajatusmallia käsittelevät kokonaishyvinvointia vastakkaisin tavoin. Utilitaristisessa maailmassa kokonaishyvinvointi määräytyy kansalaisten hyötyjen summana, kun Rawlsin periaate puolestaan ajattelee kokonaishyvinvoinnin olevan sama kuin heikoimmassa asemassa olevien hyvinvointi (Tuomala, 2009, s. 65–67). Yhteiskunnan hyvinvointi todennäköisesti muodostuu jostain näiden ääripäiden väliltä ja se mitä tapahtuu hyvinvoinnille, riippuu merkittävilta osin ihmisten reaktioista, miten heidän käyttäytymisensä muuttuisi lakisääteisen eläketurvan heikentyessä.

Suomalainen eläkejärjestelmä koostuu suurelta osin lakisääteisistä työeläkkeistä ja sitä täydentävistä takuu- ja kansaneläkkeistä. Suomessa valtio takaa jokaiselle maassa asuvalle vähimmäiseläkkeen, jotta henkilö kykenee suoriutumaan pakollisista menoista myös eläkeaikana. Eläkettä karttuu kaikista työtuloista, eikä eläke ole riippuvainen esimerkiksi työnantajan maksukyvykkyydestä. Suomessa yksityinen eläkesäästäminen voidaan nähdä keinona parantaa eläkeaikaista toimeentuloa.

Tässä tutkielmassa selvitetään yksityisen eläkesäästämisen taustalla olevia tekijöitä seuraavien kysymyksien avulla. Onko yksityinen eläkesäästäminen yleisempää paremmin eläkejärjestelmän tuntevien keskuudessa? Millä tavoin yleinen luottamus ja luottamus eläkejärjestelmään vaikuttavat yksilöiden eläkesäästämispäätöksiin? Vai ovatko taloudelliset mahdollisuudet ratkaisevia yksityisen eläkesäästämisen kannalta? Eläkejärjestelmän tuntemista tutkielmassa mitataan sekä subjektiivisesti että objektiivisesti. Eläkejärjestelmän subjektiivinen tunteminen kuvaa vastaajan omaa käsitystä tiedon tasostaan, kun objektiivisella mittarilla puolestaan pystytään tarkastella vastaajan todellista eläkejärjestelmän tuntemista.

Tutkielma täydentää aikaisempaa suomalaista kirjallisuutta tarkastelemalla subjektiivisen eläkejärjestelmän tuntemisen lisäksi myös objektiivisen eläkejärjestelmän tuntemisen merkitystä yksityiseen eläkesäästämiseen. Kansainvälisesti yleinen havainto on ollut,

että parempi talouslukutaito lisää yksityisen eläkesuunnittelun ja eläkesäästämisen yleisyyttä (esim. Lusardi & Mitchell, 2011b; Cupák & muut, 2019). Pohjoismaissa vastaavanlaista yhteyttä ei ole kyetty osoittamaan (Kalmi & Ruuskanen, 2018; Almenberg & Säve-Söderbergh, 2011). Myöskään eläkejärjestelmän tuntemisella ei ole havaittu olevan vaikutusta yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen (Tenhunen, 2012; Elinder & muut, 2020). Aiemman suomalaisen kirjallisuuden perusteella eläkejärjestelmään kohdistuvalla luottamuksella näyttää olevan suurempi merkitys henkilöiden eläkesäästämissäpäätöksiin (Tenhunen, 2012; Ahonen & Liukko, 2016). Myös kansainvälisesti luottamuksen on havaittu lisäävän säästämistä (esim. Guiso & muut, 2008).

Tutkielma koostuu kuudesta luvusta. Luvussa kaksi keskustellaan ihmisten mahdollisista epärationaalisista piirteistä, jotka voivat vaikuttaa eläkesäästämiseen. Lisäksi tarkastellaan eläkejärjestelmiä yleisesti ja luodaan katsaus Suomen eläkejärjestelmään. Kolmas luku paneutuu aikaisempaan kirjallisuuteen tiedon ja eläkeaikaan varautumisen välisestä yhteydestä, sekä tarkastelee millaiset ryhmät ovat talous- ja eläkelukutaitoisia. Luvut neljä ja viisi muodostavat tutkielman empiirisen osan. Ensiksi esitellään aineisto sekä tutkielmassa hyödynnetyt menetelmät. Sen jälkeen esitetään uuden aineiston perusteella, miten eläkejärjestelmän tunteminen tai luottamus vaikuttaa yksityiseen eläkesäästämiseen Suomessa.

2 Eläke

Lähtökohtaisesti eläkkeelle siirtyminen vähentää ihmisen kuukausittaisia ansioita. Jotta ihminen pystyy takaamaan toimeentulon myös eläkeaikana, on hänen siirrettävä osa työuran ansioistaan myöhemmäksi. Ihmisten ollessa rationaalisia ja jos heillä olisi malttia siirtää osa nykyhetken kulutuksesta tulevaisuuteen, toisin sanoen he eivät kärsisi itsekontrolliongelmista, niin silloin yksilöiden vastuun lisääminen eläketurvan järjestämisessä voitaisiin nähdä luonnollisena. Itsekontrolli voidaan määritellä kyvyksi välttää houkutuksia ja harkitsemattomia päätöksiä (Diamond, 2013, s. 138). Lisääntynyt vastuu lisäisi myös yksilön mahdollisuuksia käyttäytymisen optimointiin, esimerkiksi asettamalla säästämisaste omien preferenssien mukaiselle tasolle. Käyttäytymisen ollessa rationaalista, on silti mahdollista, että säästäminen epäonnistuu itsestään riippumattomien epävarmuustekijöiden seurauksena.

2.1 Eläkesäästäminen

Modigliani ja Brumberg (1954) esittävät säästämisen määräytyvän yksilön elämän vaiheiden perusteella. Heidän elinkaarimallissaan yksilön kulutus pysyy tasaisena koko elinkaaren, ainoastaan säästämisaste vaihtelee elinkaaren vaiheen mukaan. Esimerkiksi henkilön opiskellessa säästämisaste voi olla negatiivinen, kun opiskeluaika rahoitetaan lainarahalla. Elinkaaren keskivaiheilla säästämisaste kasvaa, kunnes eläkkeelle siirryttäessä kerättyä varallisuutta aletaan kuluttamaan. Yksilöiden käytöksen seurattessa elinkaarimallia, niin silloin elämän aikana säästämistä ja kulutusta optimoitaisiin hyötyä maksimoiden, ja siten työuralla kerätyt säästöt riittäisivät rahoittamaan koko eläkeajan.

2.1.1 Epärationalisten piirteiden vaikutus säästämiseen

Elinkaarimallin suurin kritiikki kohdistuu sen oletukseen rationaalisesta kuluttajasta. Mallissa ihmisten oletetaan olevan kyvykkäitä suoriutumaan monimutkaisista

optimointiongelmista tietokoneen tavoin. Thaler (1994, s. 187) onkin todennut, että ai-noastaan harvoilla ihmisillä on tarvittavat taidot optimointiongelmiin ratkaisemiseen. Mallissa yksilöiden preferenssien oletetaan olevan myös ajassa johdonmukaisia (time-consistent) (Hayakawa, 2019, s. 2). O'Donoghue ja Rabin (1999, s. 103) kuitenkin nostavat esiin tutkimuksia, joiden mukaan oletus ajassa johdonmukaisista preferensseistä ei pitäisi paikkaansa. Psykologisten tekijöiden vaikutus käyttäytymiseen, kuten itsekontrolliongelmat, jäävät elinkaarimallissa vaille huomiota (Thaler, 1994, s. 187; Maunu & Tenhunen, 2010, s. 9). Itsekontrolliongelmiin lisäksi myös eksponentiaalisen kasvun harha (exponential-growth bias; EGB) voi johtaa epäonnistuneeseen eläkesäästämiseen. Eksponentiaalisen kasvun harhassa ihmiset aliarvioivat eksponentiaalisen kasvun vaikutukset, esimerkiksi korkoa korolle -ilmiön vaikutuksen velan suuruuteen (Goda & muut, 2019, s. 1636).

Ajassa johdonmukaisten preferenssien tapauksessa ajankohdalla ei ole vaikutusta yksilön päätökseen, vaan kaikkia ajankohtia arvostetaan samassa suhteessa (O'Donoghue & Rabin, 1999, s. 103). Tällaisessa tapauksessa henkilön elinkaaren kokonaishyöty koostuu eksponentiaalisesti diskontatuista tulevaisuuden hyödyistä. O'Donoghue ja Rabin (1999, s. 103) toteavat kuitenkin, että ihmisten preferenssit ovat usein aikaepäjohdonmukaiset, eli nykyhetkeä arvostetaan aina suhteessa enemmän kuin tulevaisuutta. Adams ja muut (2014, s. 4147) kirjoittavat hyödykkeen A olevan aina hyödykettä B parempi, jos preferenssit ovat ajassa johdonmukaiset. Aikaepäjohdonmukaisten preferenssien kohdalla A:n ja B:n välinen paremmuus voi olla aikasidonnaista, eli vaikka A olisi tänään parempi kuin B niin huomenna A:n ja B:n välinen suhde voi olla käänteinen. Aikaepäjohdonmukaisuus voi siten olla seurausta preferenssien muutoksesta, esimerkiksi nykyhetkellä henkilö arvostaa säästämistä, mutta perheen perustamisen seurauksena hänen preferenssinsä muuttuvat kulutusta arvostavammiksi. Aikaepäjohdonmukaisuus voidaan ajatella myös ristiriidaksi lyhyen ja pitkän aikavälin päätösten välillä (Maunu & Tenhunen, 2010, s. 14). Maunu ja Tenhunen esimerkiksi kirjoittavat, että ihmisillä on tapana vaatia moninkertaisia tuottoja ensimmäisillä periodeilla myöhempiin ajanjaksoihin verrattuna.

O'Donoghue ja Rabin (1999, s. 103) lisäksi mainitsevat, että ihmisillä on taipumus arvostaa välittömiä tuottoja ja välttää kustannuksia.

O'Donoghue ja Rabin (1999) ovat mallintaneet aikaepäjohdonmukaista käyttäytymistä $\beta\delta$ -mallin avulla. Mallissa yksilön kokonaishyöty koostuu kvasihyperbolisesti diskontattujen tulevaisuuden hyötyjen summana. Eksponentiaalisesta diskonttaamisesta poiketen, kvasihyperbolisessa diskonttauksessa kahden ensimmäisen periodin välille voi muodostua aikaepäjohdonmukaisuus. Toisesta periodista eteenpäin mallissa henkilö diskonttaa tulevat hyödyt eksponentiaalisesti nyky aikaan.

$\beta\delta$ -mallin mukaista kokonaishyötyä voidaan tarkastella U_t yhtälöllä

$$U_t = u_t + \beta \sum_{\tau=t+1}^T \delta^\tau u_\tau, \quad (1)$$

missä u on hyöty, t ja t ovat aika periodeja, β aikaepäjohdonmukaisuutta kuvaava parametri, δ^τ on hetken τ diskonttotekijä. $0 < \beta, \delta \leq 1$.

Parametrin β ollessa yksi ovat preferenssit ajassa johdonmukaiset, muissa tapauksissa henkilön preferenssit ovat aikaepäjohdonmukaiset (O'Donoghue & Rabin, 1999, s. 106). Parametrin β pienentyessä kahden ensimmäisen periodin välinen aikaepäjohdonmukaisuus suurenee, ja samalla nykyhetken arvostus suhteessa tulevaisuuteen kasvaa. Mikäli henkilön hyöty koostuu kulutuksesta, silloin kaavan 1 perusteella aikaepäjohdonmukaisuus johtaa nykyhetkellä suurempaan kulutukseen kuin mitä johdonmukaisilla preferensseillä varustettu henkilö kuluttaisi. Tulevaisuudessa tämä voi aiheuttaa ongelmia, jos säästäminen on henkilöllä jäänyt liian alhaiseksi. O'Donoghue ja Rabin (1999, s. 103) esimerkkinä aikaepäjohdonmukaisesta käyttäytymisestä mainitsevat siivoamisen. Henkilöllä on mahdollisuus siivota perjantaina kolme tuntia tai viikon päästä kuusi tuntia. Rationaalinen henkilö todennäköisesti valitsisi aina vähemmän siivoamisen, jolloin kustannus menetetyt ajan muodossa olisi alhaisempi. O'Donoghue ja Rabin kirjoittavat, että aikaepäjohdonmukaisuus ja nykyhetken liiallinen arvostus suhteessa tulevaisuuteen johtaa siihen, että vaikka henkilö on aikaisemmin päättänyt käyttää perjantaina kolme

tuntia siivoamiseen, niin perjantaina hän lykkää siivoamista tulevaisuuteen. Henkilö kokee aina tämän hetken menetyksen tulevaisuuden menetyksiä suuremmaksi.

Aikaepäjohdonmukaisuus vaikuttaa yksilön preferensseihin ja sitä kautta mahdollisesti johtaa alhaisempiin kulutusmahdollisuuksiin tulevaisuudessa. Goda ja muut (2019, s. 1639) kirjoittavat eksponentiaalisen kasvun harhan olevan havainnointiin liittyvä virhe, ja että eksponentiaalisen kasvun harha vaikuttaa preferenssien sijaan suoraan budjetti-rajoitteeseen. Henkilö voi mahdollisesti päättää kuluttaa kaikki tulonsa, kun ei ymmärrä miten aika vaikuttaa positiivisesti säästöjen suuruuteen.

Laibson (1997, s. 445) kirjoittaa, että aikaepäjohdonmukaisuus preferensseissä on huomattu myös empiirisissä tutkimuksissa. Uudemmassa kirjallisuudessa lyhyen aikavälin diskonttokertoimien on havaittu olevan noin kymmenen kertaa suurempia kuin pitkän aikavälin vastaavien (Laibson & muut, 2007, s. 4). $\beta\delta$ -mallissa tämä tarkoittaisi, että β arvo on kymmenenkertainen δ arvoon verrattuna. Myös Maunu ja Tenhunen (2010, s. 14) kirjoittavat havainnosta, jossa β on saanut arvon 0,70 ja δ arvon 0,96. Kun kahden ensimmäisen periodin välinen diskonttokerroin saadaan kertomalla β ja δ , tarkoittaa tämä, että säästämisen aloittamisesta henkilö vaatii lähes 50 prosentin tuoton (Maunu & Tenhunen, 2010, s. 15). Maunu ja Tenhunen kirjoittavat, että vastaavasti sama henkilö vaatii ainoastaan noin neljän prosentin tuoton tulevaisuudessa.

Aikaepäjohdonmukaisista preferensseistä voi seurata viivyttelyä päätöksenteossa niissä tapauksissa, kun päätökseen kohdistuva kustannus on välitön ja päätöksen hyödyt realisoituvat vasta tulevaisuudessa (O'Donoghue & Rabin, 1999). Wilkinson ja Klaes (2017, s. 295) ajattelevat, että viivyttelyä aiheutuu erityisesti silloin, kun päätökseen liittyy jokin negatiivinen ominaisuus, kuten luopuminen – esimerkiksi säästäminen tai tupakoinnin lopettaminen. Suuri nykykulutuksen arvostaminen voi olla seurausta itsekontrolliongelmista, jolloin itsekontrolliongelmiin voidaan ajatella aiheuttavan myös aikaepäjohdonmukaisista käyttäytymistä (Maunu & Tenhunen, 2010, s. 14). Tietoisuuden aste itsekontrolliongelmista vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka paljon yksilö lykkää päätöstentekoa

ja yleensäkin siihen, että lykkääkö lainkaan (O'Donoghue & Rabin, 1999). O'Donoghue ja Rabin esittävät, että yksilön ollessa tietämätön itsekontrolliongelmistaan, hän on taipuvainen viivyttelyyn päätöksenteossa, jos siitä aiheutuu välittömiä kustannuksia. He ajattelevat, että Itsekontrolliongelmista tietoinen – sofistikoitunut – yksilö voi toimia päinvastoin. Itsekontrolliongelmansa tiedostava henkilö saattaa siis aloittaa säästämisen johdonmukaisilla preferensseillä varustettua henkilöä aikaisemmin.

Vastoin rationaalista talousteoriaa epälikvideille säästötuotteille on havaittu kysyntää ja ajatellaan, että kysyntä on sofistikoituneiden henkilöiden pyrkimys välttää itsekontrolliongelmiensa aiheuttamat haitat (Maunu & Tenhunen, 2012, s. 18). Ashraf ja muut (2006, s. 636–638) ovat Filippiineillä tekemässään tutkimuksessaan havainneet, että ihmiset ovat valmiita tallettamaan varallisuuttaan epälikvideille säästötileille, vaikka niiden korko oli likvidien tilien korkoa vastaavalla tasolla. Sekä Maunu ja Tenhunen (2010, s. 18) että Ashraf ja muut (2006, s. 638) ajattelevat, että ihmisen tulee olla tarpeeksi sofistikoitunut, jotta hän hyötyy epälikvideistä säästötileistä. Toisin sanoen hänen tulee olla tietoinen taipumuksestaan kuluttaa liian suuri osa tuloistaan liian aikaisin.

O'Donoghue ja Rabin (1999, s. 119) uskovat kaikkien ihmisten kärsivän jossain määrin tiedostamattomista itsekontrolliongelmista. Esitetään, että pienikin epätietoisuus itsekontrolliongelmista voi johtaa viivyttelyyn päätöksen teossa (O'Donoghue & Rabin, 2001, s. 136). Voidaan ajatella, että epälikvidien säästötilien kysynnästä huolimatta eläkesäästöt voivat jäädä liian alhaisiksi, jos henkilö ei talleta tileille tarpeeksi. Sofistikoitunutkin henkilö saattaa siis aliarvioida omien tiedostamattomien itsekontrolliongelmiensa laajuuden. Viivyttely päätöksenteossa voi pahentua, kun päätettävä ovat tärkeät asiat tai, jos vaihtoehtoja on useita (O'Donoghue & Rabin, 2001, s. 124; Loewenstein, 1999, s. 1–2). Loewenstein (1999) kirjoittaa, että lisääntyneet vaihtoehdot vaativat lisää käytettyä aikaa niiden vertailuun. Tiedon puutteen seurauksena huonojen päätösten mahdollisuus kasvaa. Myös päätösten tekeminen epävarmuudessa ja pelko huonosta päätöksestä ahdistavat ihmisiä. Täten lisääntyneiden vaihtoehtojen voidaan ajatella kasvattavan päätöksen teosta aiheutuvia henkisiä kustannuksia.

2.1.2 Epärationalisuuden mahdolliset haitat eläketurvan kannalta

Erityisesti itsekontrolliongelmien aiheuttama aikaepäjohdonmukaisuus voi vaikuttaa tarkoituksellisesti eläkesäästöihin. Maunu ja Tenhunen (2010, s. 13–14) esittävät hypoteettisen henkilön, joka tietää tulevat tarpeensa varautua eläkeaikaan yksityisten säästöjen avulla. Itsekontrolliongelmien seurauksena hänen preferenssinsä ovat aikaepäjohdonmukaiset. $\beta\delta$ -mallissa (kaava 1) henkilön β parametri on siten pienempi kuin yksi eli säästämisen aloittamiselta vaadittu tuotto on korkeampi kuin se olisi ajassa johdonmukaisten preferenssien tapauksessa. Itsekontrolliongelmien seurauksena henkilö lykkää päätöstä säästämisen aloittamisesta aina tuleville ajanjaksoille, koska seuraavan ajanjakson kulutuksesta saatu hyöty ei koskaan vastaa nykyhetken kulutuksesta saatua hyötyä. O'Donoghuen ja Rabinin (1999, s. 105) mukaan lykkäämisen kierre voi jatkua, kunnes säästäminen on välttämätöntä aloittaa. Viivyttely säästämisen aloittamisessa voi johtaa hyvinvoinnin maksimoivan tason kannalta liian alhaiseen toimeentuloon. Toisaalta itsekontrolliongelmat voivat myös vaikuttaa päinvastaiseen suuntaan. Itsekontrolliongelmita tietoinen henkilö voi puolestaan kasvattaa säästämisasteensa liian korkeaksi tai aloittaa säästämisen liian aikaisin, esimerkiksi hän saattaa siirtää työttömyyskorvauksesta liian suuren osan sivuun.

Aikaisemmin kirjallisuudessa on arvioitu, että aikaepäjohdonmukaiset preferenssit pienentävät eläkesäästöjä. Goda ja muut (2019) ovat empiirisesti havainneet henkilöiden, joilla preferenssit ovat aikaepäjohdonmukaiset, sijoittavan vähemmän varallisuutta likvideihin kohteisiin. Samalla he toteavat, ettei eksponentiaalisen kasvun harha vaikuta henkilöiden säästämissäätöihin vaan heidän kulutuskäyttäytymiseensä, esimerkiksi he ottavat herkemmin pikavippejä (payday loan). Tämän seurauksena eläkesäästäminen voi jäädä liian alhaiselle tasolle, kun henkilö ei muun muassa ymmärrä korkoa korolle -ilmiön vaikutusta velan suuruuteen, jolloin hän ei tule ajatelleeksi, että lisääntynyt velka leikkaa varallisuutta. Vähäiseksi jääneitä eläkesäästöjä on myös selitetty kapeakatseisuudella (narrow framing), jolloin henkilö ei kykene hahmottamaan kokonaisuuksia kuten esimerkiksi tulevia tarpeitansa (Shin & muut, 2019, s. 976). Myös kapeakatseisuus voi eläkesäästämisen kannalta johtaa liian korkeaan nykyhetken kulutukseen. Shin ja muut

(2019) ovat näyttäneet, että kapeakatseiset henkilöt ovat muita vähemmän halukkaita kerryttämään eläkesäästöjään.

Eläkesäästäminen on yksilön kannalta merkittävä päätös, jossa hän määrittelee eläkeajan toimeentulon taso. Eläketurvan perustuessa yksityisiin säästöihin henkilö joutuisi päättämään oman riskinottohalukkuutensa ja vertailla useiden eri sijoitusvaihtoehtojen väliltä. Myös yksityisten eläkejärjestelmien tapauksessa yksilön on vertailtava eri vakuutuksien ehtoja ja palveluntarjoajien luotettavuutta. Eläkesäästämisen voidaan ajatella olevan itsekontrolliongelmien aiheuttamalle viivyttelylle altis päätös, ja siinä voidaan nähdä viivyttelyä pahentavia tekijöitä. Ylipäänsä säästämisestä koituu menetetyt nykykulutuksen lisäksi myös muita kustannuksia.

2.2 Eläkejärjestelmät

Yksityisellä eläkesäästämällä ja eläkejärjestelmillä on yksi merkittävä ero. Yksityisiä säästöjä voidaan kuluttaa ainoastaan niin kauan kuin niitä riittää, mutta eläkejärjestelmät maksavat annuiteettimuotoista eläke-etuutta henkilön kuolemaan asti (Tenhunen, 2016, s. 49). Eläkejärjestelmät voivat olla yksityisiä tai julkisen vallan säätlemiä, kuitenkin jokaisen järjestelmän tavoitteet ovat samankaltaiset (Tenhunen, 2016, s. 48). Barr ja Diamond (2006, s. 16) toteavat eläkejärjestelmien päätavoitteen olevan toimeentulon takaaminen työuran jälkeiselle ajalle. Eläkejärjestelmät ja niiden organisointitavat kuitenkin eroavat merkittävästi maittain.

Eläkejärjestelmät voidaan luokitella kolmen organisointitavan perusteella etuusperusteiseen, maksuperusteiseen ja nimellisesti maksuperusteiseen (Mielonen, 2021a, s. 12). Maksuperusteisissa järjestelmissä eläkevakuutusmaksun suuruus on kiinteä osuus, esimerkiksi tuloista, mutta eläkkeen suuruus määräytyy vakuutusmaksujen sijoitustuottojen perusteella (Mielonen, 2021a, s. 13). Mielonen (2021a, s. 14) kirjoittaa, että etuusperusteisessa järjestelmässä ansaittu eläke määräytyy työuran ansioista tietyn kaavan mukaisesti. Hän kirjoittaa, että nimellisesti maksuperusteisessa järjestelmässä eläkkeen

suuruus määräytyy sovittujen periaatteiden pohjalta, kuten talouskasvun suuruuden perusteella eikä sijoitustuottojen. Nimellisesti maksuperusteinen järjestelmä rahoittaa nykyisten eläkeläisten eläkemaksut pääasiassa kyseisellä hetkellä työskentelevien eläkevaikutusmaksuilla (Mielonen, 2021a, s. 14). Eläkejärjestelmät voidaan vielä jaotella niiden rahoitustapojen perusteella jakojärjestelmään, osittaiseen rahastointiin ja rahastoivaan järjestelmään (Mielonen, 2021a). Jakojärjestelmässä eläkkeet maksetaan nykyisten työntekijöiden eläkemaksuilla ja rahastoivassa järjestelmässä nykyiset eläkemaksut kätetään rahaston tuotoilla (Barr & Diamond, 2006, s. 17). Osittain rahastoivassa järjestelmässä osa työeläkemaksuista rahastoidaan, mutta suurin osa maksuista menee nykyisten eläkkeiden rahoittamiseen (Tela, 2020).

Riippumatta organisointitavasta eläkejärjestelmät ja -säästöt ovat yksityisen säästämisen tavoin alttiita riskeille ja epävarmuustekijöille. Mikrotason riskit liittyvät lähinnä eläkejärjestelmien rakenteisiin, kuten riskiin menettää aikaisemmin karttunut eläke työpaikan vaihtamisen yhteydessä (vapaakirjariski) (Mielonen, 2021a, s. 17). Eläkejärjestelmään kohdistuvien riskien lisäksi yksilöt kohtaavat epävarmuustekijöitä, kuten eläminen odotettua elinikää pidempää (elinikärisiki) (Barr & Diamond, 2016, s. 16). Mikrotason riskiksi voidaan myös ajatella työelämän ulkopuolelle joutuminen (Mielonen, 2021a, s. 11). Elinikärisikin realisoituessa yksityisten säästöjen ollessa ainoa eläketurva, on mahdollista, että kerätty varallisuus kulutetaan loppuun odotettuun elinikään mennessä eikä siitä riitä ylitetylle ajalle. Eläkejärjestelmiin ja niiden rahoitukseen liittyy myös makrotason riskejä, esimerkiksi väestön ikääntymisen tai yleisen taloudellisen tilanteen muodossa (Mielonen, 2021a, s. 11).

Yksityiset eläkejärjestelmät antavat yksilölle suojaa epävarmuustekijöitä ja makrotason riskejä vastaan. Mikrotason riskeihin yksityiset eläkejärjestelmät eivät anna merkittävältä osin suojaa. Barr ja Diamond (2006, s. 16) kirjoittavat, että eläkejärjestelmiin kuuluu lukuisia ihmisiä, joista osa elää joko yli tai ali odotetun eliniän. Käyttämällä nuorempina menehtyneiden ylimääräisiä maksuja odotettua elinikää vanhemmiksi eläneille voidaan elinikärisiki poistaa. Toisaalta eläkejärjestelmät tuovat usein myös turvaa sijoittamiseen

liittyviltä yksilötason epävarmuustekijöiltä ja makrotason riskeiltä. Tenhunen (2016, s. 53) toteaa, että skaalaetujen vuoksi instituutioille sijoitusten hajauttaminen ja informaation hankkiminen on yksityishenkilöitä helpompaa ja halvempaa. Tämän seurauksena sijoitustoiminnan riskisyys pienentyy ja yksilöiden kohtaamat valintatilanteet vähenevät.

Luvussa 2.1. kirjoitettiin, että yksityinen säästäminen voi epäonnistua henkilön käyttäytymisen epärationaalisten piirteiden seurauksena. Vapaaehtoisuuteen perustuvilla eläkejärjestelmillä voidaan suojautua itsekontrolliongelmien aiheuttamilta liian alhaisilta eläkesäästöiltä ainoastaan, jos ihmiset osallistuvat niihin. Vapaaehtoisuuteen perustuvilla eläkejärjestelmillä pystytään varautumaan elinikärisäihin ja vähentämään sijoitustoiminnan riskisyyttä. Kuitenkaan esimerkiksi työkyvyttömyysriskiin varautuminen ei vapaaehtoisuuteen perustuvilla järjestelmillä ole lähtökohtaisesti mahdollista. Työkyvyttömyys usein merkitsee tulojen loppumista, minkä seurauksena eläkerahastoon tallettaminen tulee vähintään haasteelliseksi.

2.2.1 Julkinen eläkejärjestelmä

Yksityinen säästäminen voi johtaa liian alhaisiksi jääviin eläkesäästöihin, muun muassa elinikärisäihin tai itsekontrolliongelmien seurauksena. Vapaaehtoisuuteen perustuvilla eläkejärjestelmillä voidaan suojautua joiltakin epävarmuustekijöiltä, kuten elinikärisäiltä, osittain informaation puutteelta tai itsekontrolliongelmilta ihmisen tunnistaessa ne. Eläkejärjestelmät voidaan ajatella vakuutuksiksi, jotka turvaavat kulutuksen tasaamisen onnistumisen (Barr & Diamond, 2006, s. 16). Valtioiden väliintulolla voidaan vähentää itsekontrolliongelmista johtuvia liian matalia säästämisasteita sekä taata toimeentulo heikoimmassa asemassa oleville. Barr ja Diamond (2006, s. 15–17) esittävätkin kolmenlaisia perusteita valtion väliintulolle: 1) markkinoiden epätäydellisyys, 2) vakuutuksien sekä kulutuksen tasaamisen parantaminen ja 3) köyhyyden vähentäminen ja tulojen uudelleenjakko. Lisäksi valtion sääntelyn avulla yksilöitä voidaan suojata eläkejärjestelmiin kohdistuvilta mikrotason riskeiltä, kuten vapaakirjarisäiltä, sääntelemällä eläkejärjestelmiä,

jotta muun muassa kertynyt eläkevarallisuus siirtyy työpaikkojen välillä riippumatta työsuhteen kestosta.

Markkinoiden epätäydellisyys informaation epäsymmetrian seurauksena voi johtaa kaikkien kannalta liian korkeisiin vakuutusmaksuihin ja eläkevakuutusten puutteeseen. Tenhunen (2016, s. 51) kuvaa, että informaation epäsymmetriasta seuraa vakuutuksen ottajien paremmat tiedot omista riskeistään, esimerkiksi elintavoista tai periytyvistä sairauksista. Tuomala (2009, s. 50) toteaa, että riskiset ihmiset, jotka määrittellään eläkevakuutuksissa henkilöiksi, joiden voidaan ajatella elävän yli odotetun eliniän, kokevat keskimäärin hinnoitellut vakuutukset kannattaviksi. Tästä seuraa, että yksilöt, jotka eivät oleta elävänsä odotettuun elinikää asti, kokevat odotetun eliniän mukaisesti hinnoitellut vakuutukset liian kalliiksi (Tenhunen, 2016, s. 51). Riskiksi Tenhunen mainitsee, että vakuutuksienottajiksi muodostuu ainoastaan pitkäikäisiä, joiden saavat ylittävät odotetun eliniän mukaisesti perityt maksut. Liiketoiminnan kannattavuuden ylläpitämiseksi vakuutusyhtiöt joutuvat korottamaan vakuutusmaksuja. Korkeampien vakuutusmaksujen seurauksena henkilön on elettävä entistä pidempää, jotta hän hyötyy vakuutuksen ottamisesta (Tenhunen, 2016, s. 51). Tenhusen mukaan vakuutusmaksujen sekä vakuutuksien ottajien eliniän vuorotellen noustessa voidaan lopulta olla tilanteessa, jossa vakuutuksen ottaminen ei ole kenenkään kannalta houkuttelevaa. Yhteiskunnan tasolla haitallinen valikoituminen voisi siten johtaa kasvaneisiin sosiaalimenoihin, esimerkiksi kasvaneiden kansaneläkemenojen muodossa. Itsekontrolliongelmaista henkilöä voidaan ajatella esimerkkinä, kun hän työurallaan kuluttaa liian suuren osan tuloistaan, vaikka hänellä olisi taloudelliset mahdollisuudet säästämiseen. Lakisääteiset tai esimerkiksi velvoittavat työalakohtaiset eläkejärjestelyt pakottaisivat yksilön tasaamaan kulutustaan. Kuitenkin niiden puuttuessa ja olettaen, että maassa on eläkeläisille valtion takaama perusturva, itsekontrolliongelmistä kärsinyt henkilö voisi joutua perusturvan piiriin, kun muutoin hän olisi lakisääteisen eläkevakuutuksen piirissä.

Vakuutuksien parantamiseksi voidaan ajatella julkisen vallan mahdollistamat eläkevakuutukset myös ryhmille, joilla ei muutoin olisi valmiuksia selviytyä

eläkevakuutusmaksuista, kuten työkyvyttömät ja työttömät (Barr & Diamond, 2006, s. 16). Barr ja Diamond (2016, s. 17) toteavat, että valtiolla on mahdollisuus tasata varallisuutta eri väestöryhmien kesken tai sukupolvien välillä, esimerkiksi valtio voi kasvattaa matalatuloisten korvaussuhdetta, jolloin heidän eläkeaikainen toimeentulonsa paranee. Korvaussuhteella tarkoitetaan eläkkeen suhdetta työuran aikaisiin tuloihin (Eläketurvakeskus, 2021a).

Aikaisemmin on huomattu, että yksityinen säästäminen tai vapaaehtoiset eläkejärjestelmät voivat eri reittejä pitkin johtaa yksilön kannalta liian alhaisiksi jääneisiin eläkesäästöihin. Aiheuttajina voivat olla muun muassa nykykulutusta arvostavat preferenssit tai itsekontrolliongelmät, jolloin yksilö arvostaa liian paljon nykyhetken kulutusta eikä kykene näkemään tulevaisuuden tarpeitansa. Lisäksi vaihtoehtojen suuri määrä voi aiheuttaa ahdistuneisuutta ja viivyttelyä päätöksen teossa. Yksityisen eläkesäästämisen tai vapaaehtoisten eläkejärjestelmien kohdalla yksilö joutuu tekemään valintoja lukuisten eri sijoitusvaihtoehtojen tai eläkerahastojen välillä. On kuitenkin havaittu, että ihminen pyrkii välttämään valintatilanteita ja pysyy oletusvaihtoehdossa (Loewenstein, 1999, s. 2). Cronqvist ja Thaler (2004, s. 425) kirjoittavat esimerkiksi Ruotsin havainnosta, jossa eläkesäästämisen osalta kansalaiset valitsevat oletusvaihtoehdon mieluummin kuin tekevät aktiivisen päätöksen. He kirjoittavat, että Ruotsissa on mahdollisuus valita eläkesäästämiseen oletusrahasto tai sijoittaa varallisuus valittuun rahastoon. Uudistuksen alussa noin joka kolmas valitsi oletusrahaston ja myöhemmin oletusrahaston valinneita on yli 90 prosenttia ruotsalaisista työntekijöistä (Cronqvist & Thaler, 2004).

Lakisääteisiin eläkevakuutusmaksuihin perustuvissa eläkejärjestelmissä valtio vaikuttaa kulutuksen tasaamiseen määrittämällä lakisääteiset eläkemaksut, ja sen avulla voi varmistaa eläkeaikaisen toimeentulon kannalta tarvittavan säästämistason. Määrittelemällä varallisuudenhoitajat yksilöiden ei tarvitse tehdä valintaa vakuutusyhtiöiden välillä. Lakisääteisten työeläkejärjestelmien avulla taataan kaikille työelämässä oleville eläketurva, vaikka he päättäisivät olla valitsematta mitään vaihtoehtoa.

2.2.2 Suomen eläkejärjestelmä pääpiirteissään

Julkisella vallalla on vahva rooli Suomen eläkejärjestelmässä niin päättäjänä kuin turvan tarjoajana. Eläkelait hyväksytään eduskunnassa, esimerkiksi työeläkelaki, jossa säädetään muun muassa eläkeiästä (Eläketurvakeskus, 2020a). Työntekijöiden ja työnantajien eläkemaksujen suuruudet vahvistetaan vuosittain sosiaali- ja terveysministeriössä (STM, 2019). Lisäksi verovaroin toimiva Kansaneläkelaitos vastaa perustoimeentulon järjestämisestä kansan- ja takuueläkkeiden avulla pienituloisille eläkeläisille (Eläketurvakeskus, 2020a). Näiden edellä mainittujen kanavien kautta julkinen valta tukee ja velvoittaa kansalaisia. Tarkoitetaan, ettei yksityinen eläkesäästäminen Suomessa ole välttämätöntä perustoimeentulon kannalta, mutta henkilön halutessaan ylläpitää työuran aikaisen tulo-tason on yksityinen säästäminen tai työnantajakohtaiset eläkejärjestelyt välttämättömiä. Rantala ja Suoniemi (2010, s. 72) ovat laskeneet eläkkeiden tason olevan noin 60 prosenttia viimeisten työvuosien ansioista. Uusimpien arvioiden mukaan keskieläkkeet ovat noin 50 prosenttia keskiansioista ja vuoteen 2085 mennessä keskiansioiden ja eläkkeiden välisen suhteen on arvioitu laskevan vielä noin kymmenellä prosenttiyksiköllä (Tikkanmäki & muut, 2019, s. 49)¹.

Pääpiirteissään Suomen eläkejärjestelmä koostuu työeläkejärjestelmästä sekä sitä täydentävistä takuu- ja kansaneläkkeistä (Eläketurvakeskus, 2020a). Vuonna 2019 kokonaisuudessaan Suomessa oli noin 1,6 miljoona eläkeläistä, joista 62 prosenttia oli ainoastaan työeläkkeen piirissä, kuusi prosenttia sai ainoastaan kansaneläkettä ja 32 prosenttia eläkkeensaajista sai molempia (Eläketurvakeskus, 2020b). Pelkän takuueläkkeen saajia oli vuonna 2019 Suomessa 3 000 henkilöä. Keskimääräiset vanhuuseläkkeet ovat olleet 1 801 euroa kuukaudessa, ja miesten mediaanieläke on lähes 400 euroa naisten vastava suurempi (Eläketurvakeskus, 2020b).

Suomen työeläkejärjestelmän piiriin kuuluvat työntekijöiden lisäksi myös yrittäjät, mukaan lukien maatalousyrittäjät, ja apurahansaajat (Eläketurvakeskus, 2020a).

---

¹ Korjatut laskelmat Kaarlo (2019).

Työeläkevarojen maksusta, keräämisestä ja sijoittamisesta vastaavat työeläkevakuutusyhtiöt. Työeläkejärjestelmä rahoitetaan työntekijöiltä ja työnantajilta kerätyillä eläkevakuutusmaksuilla, joiden suuruus vuonna 2021 on yhteensä noin 25 prosenttia työntekijän palkasta (Työeläke.fi, 2021a). Työeläke on ansiosidonnainen etuus eli sen suuruus määräytyy työuran ansioiden, työntekijöillä palkan ja yrittäjillä työtulon, perusteella ja sen suuruutta pienentää elinaikakerroin (Työeläke.fi, 2021b). Palkkatulojen lisäksi eläkettä kertyy tutkintoon johtavasta opiskelusta sekä joistakin sosiaalietuuksista, kuten äitiys- tai isyysrahasta. Suomessa, toisin kuin useissa maissa, ei ole eläke- tai eläkepalkkakattoa, jolloin eläkettä kertyy koko palkasta eikä työeläkkeen kuukausittaista suuruutta ole rajoitettu (Eläketurvakeskus, 2020c). Työala- tai työnantajakohtaiset eläkejärjestelyt, yksityiset eläkevakuutukset sekä pitkäaikaissäätösopimukset luokitellaan lisäeläketurvaksi, joilla on mahdollista kasvattaa eläkkeen suuruutta (Eläketurvakeskus, 2021b). Näiden osuus kokonaiseläketurvasta on kuitenkin kansainvälisesti vertailtuna Suomessa alhainen. Suomessa kokonaiseläketurvasta viisi prosenttia koostuu työnantajan järjestämästä tai yksityisestä eläketurvasta (Eläketurvakeskus, 2021b). Lisäeläketurva voidaankin nähdä palkanosana maissa, joissa eläkekatto tai eläkepalkkakatto leikkaisi suurituloisten eläkkeitä. Eläke- ja eläkepalkkakaton puuttuminen voi osaltaan selittää lisäeläketurvan vähäistä kysyntää Suomessa.

Työeläkejärjestelmä Suomessa on etuusperusteinen. Tämä tarkoittaa, että Suomessa eläke-etuuden suuruus määräytyy ennalta sovitun kaavan perusteella, eikä ole riippuvainen sijoitustuotoista (Eläketurvakeskus, 2021d). Suurin osa tämän hetken eläkemaksuista Suomessa käytetään nykyisten eläkkeiden rahoitukseen, eli Suomen eläkejärjestelmää voidaan rahoitustavaltaan pitää osittain rahastoivana (Mielonen, 2021a, taul. 4). Työeläkkeen jäädessä pieneksi tai jos sitä ei ole kertynyt ollenkaan, Kansaneläkelaitos turvaa henkilön vähimmäistoimeentulon eläkeaikana kansan- ja takuueläkkeiden avulla (Eläketurvakeskus, 2020a). Kansaneläkkeen täysi määrä yksin asuvalle on 665,29 euroa kuukaudessa ja parisuhteessa olevalle on 593,97 euroa kuukaudessa (Kela, 2021). Saatu työeläke ja kaikki muut eläke-etuudet, pois lukien opiskelusta ja lastenhoidosta karttunut eläke, työkyvyttömyys eläkkeen kertakorotus ja ennen vuotta 2017 yli 63-vuotiaana

ansaittu työeläke, vähentävät kansaneläkkeen suuruutta (Kela, 2021). Eläkeikäisten kuukausitulojen jäädessä alle 56,29 euron saa kansaneläkkeen täytenä, kun työeläkkeen yläraja, jonka jälkeen kansaneläkettä ei enää saa on yksin asuvalle 1 373,30 euroa ja avioliitossa, mukaan lukien rekisteröity parisuhde, olevalle yläraja on 1 230,63 euroa kuukaudessa (Kela, 2021). Takuueläke turvaa Suomessa asuvalle eläkeikäiselle vähintään 837,59 euron kuukausitulot, sitä kuitenkin pienentävät kaikki muut eläkelajit ja sitä maksetaan ainoastaan bruttotulojen jäädessä kuukaudessa alle 830,83 euron (Kela, 2021). Vuonna 2019 pelkän kansaneläkkeen saajia oli reilu 102 000 ja naisissa kansaneläkkeen saajien suhteellinen osuus on suurempi kuin miehissä (Eläketurvakeskus, 2020b).

Vuoden 2017 eläkeuudistus mahdollistaa eläkkeelle siirtymisen lykkäämisen tai varhentamisen (Eläketurvakeskus, 2021c). Uudistuksen myötä varhentaminen tapahtuu osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen kautta, jolloin henkilöllä on mahdollisuus ottaa 25 tai 50 prosenttia kertyneestä eläkkeestä ennakkoon. Osittainen varhennettu vanhuuseläke ei rajoita työtekoa (Eläketurvakeskus, 2021c). Lykkääminen kasvattaa kertyneen eläkkeen suuruutta 0,4 prosentilla jokaista lykättyä kuukautta kohden, eli vuoden lykkääminen kasvattaa eläkkeen suuruutta 4,8 prosentilla (Kujanpää & Hietaniemi, 2019, s. 69–70). Varhentamisen kustannukset ovat lähes käänteiset lykkäämisen hyötyihin verrattuna. Jokainen varhennettu kuukausi pienentää eläkkeen varhennetun osan suuruutta 0,4 prosentilla (Kujanpää & Hietaniemi, 2019, s. 86). Eli nostamatta jätettyyn osaan varhennusvähennys ei vaikuta. Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen eikä varhentaminen keskimäärin vaikuta odotetun kokonaiseläkkeen suuruuteen (Tenhunen, 2017, s. 48–49).

2.2.3 Varhennusvähennyksen ja lykkäyskorotuksen kannustavuus

Lykkääminen voidaan nähdä ainoastaan rahaa maksimoivalle henkilölle kannattavaksi, kun hän odottaa elävänsä odotettua elinikää vanhemmaksi. Puolestaan varhentamisesta rahallista hyötyä saa eliniän jäädessä odotetun eliniän alapuolelle eli kun eläkettä saa kauemmin.

Pohtiessa lykkäyskorotuksen tai varhennusvähennyksen kannustavuutta, on huomioitava erot ihmisten preferensseissä. Henkilö voi esimerkiksi painottaa vapaa-ajan kulu- tusta työntekoa ja kulutusmahdollisuuksia enemmän, jolloin 0,4 prosentin korotus ei ole hänelle tarpeeksi suuri palkkio menetetyistä vapaa-ajasta. Toisaalta myös henkilön kulu- tuksen aikapreferenssit voivat vaikuttaa lykkäyskorotuksen tai varhennusvähennyksen kannustavuuteen, toisin sanoen kannustavuus voi riippua henkilön diskonttotekijän suu- ruudesta. Nykykulutusta painottava pystyy osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen avulla kasvattamaan nykyhetken kulutusta, joten hän kokee varhennusvähennyksen kan- nustavaksi. Säästämistä arvostava henkilö voi nähdä lykkäyskorotuksen aina kannusta- vaksi, ja hän päätyy lykkäämään eläkkeelle siirtymistä koko ajan eteenpäin.

Eläkkeelle siirtymisen ajankohtaan vaikuttaminen antaa yksilölle lisää keinoja optimoida käytöstään aikaisempaan verrattuna. Lisääntyneet mahdollisuudet voivat kuitenkin li- sätä myös itsekontrolliongelmien varjopuolia ja johtaa yksilön kannalta liian alhaisiksi jääneisiin eläkesäästöihin. Aikaepäjohdonmukaiset preferenssit tai kapeakatseisuus voi- vat aiheuttaa sen, että varhentajan ajatuksissa nykyhetken kulutus saa liian suuren pai- noarvon. Tällainen henkilö saattaa osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen avulla pyr- kiä lisäämään nykyhetken kulutusmahdollisuuksia ajattelematta varhentamisen negatii- vistä vaikutusta eläkkeen suuruuteen. Lykkäyskorotuksen kohdalla liian suuri tulevaisuu- den painotus voi johtaa liian korkeaan säästämisasteeseen. Osittainen varhennettu van- huuseläke sekä mahdollisuus lykkäämiseen kuitenkin voivat parantaa yksilöiden ja yh- teiskunnan hyvinvointia yksilöiden preferenssien ollessa ajassa johdonmukaiset.

2.3 Eläkejärjestelmien kansainvälinen vertailu

Eläketurvaa voidaan tarkastella kolmen pilarin kautta: ensimmäinen pilari muodostuu lakisääteisestä eläketurvasta, toisessa pilarissa on työala- ja työnantajakohtaiset eläke- järjestelyt ja kolmas pilari koostuu yksityisestä eläkesäästämisestä (Eläketurvakeskus, 2021b). Suomessa eläketurva rakentuu pääasiassa ensimmäisestä pilarista, samalla kun

monissa muissa Euroopan maissa vastuuta on siirretty enemmän kahdelle jälkimmäiselle pilarille, työntekijöille ja työnantajille (Hinrichs, 2021, s. 7).

Yhdysvalloissa eläkkeen suuruus pienenee tulojen kasvaessa, joten erityisesti korkeammissa tuloluokissa lisäeläketurvalla on merkittävä rooli (Eläketurvakeskus, 2021d). Lussardi ja Mitchell (2011b, s. 509) ovat artikkelissaan todenneet, että yhä useampi yhdysvaltalainen on siirtänyt eläketurvansa kolmannen pilarin varaan maksuperusteisiin yksityisiin eläkejärjestelmiin tai henkilökohtaisille säästötileille, kun aiemmin he luottivat työnantajan eläkejärjestelyihin ja sosiaaliturvaan. Mielonen (2021b) huomauttaa, että edelleen noin neljännes yhdysvaltalaisista yksityisen sektorin palkansaajista on vakuutettu etuusperäisillä eläkevakuutuksilla. Hän kirjoittaa, että yhdysvaltalaisissa etuusperäisissä eläkejärjestelmissä eläkkeen suuruus määräytyy pitkälti viimeisten työvuosien ansioiden pohjalta, ja työntekijän näkökulmasta riskinä voidaan nähdä mahdollisuus, ettei karttunut eläke siirry työnantajien välillä. Yhdysvaltalaisissa maksuperusteisissa järjestelmissä kaikki mikrotason riskit jäävät työntekijän vastuulle, kun puolestaan etuusperusteisissa järjestelmissä riskit jakautuvat tasan työntekijöiden ja työnantajien välille (Mielonen, 2021b).

Kun tarkastellaan eläkejärjestelmiin kohdistuvia riskejä muutaman Euroopan maan ja Yhdysvaltojen kesken, havaitaan järjestelmiin kohdistuvien riskien olevan Euroopassa selvästi alhaisemmalla tasolla (Mielonen, 2021a, s. 36–38). Mielonen kirjoittaa tämän olevan pitkälti seurausta eurooppalaisten eläkejärjestelmien sovitusta periaatteista, eli muun muassa karttunut eläke siirtyy aina työntekijän mukana ja eläkkeen suuruus määräytyy koko työuran ansioiden perusteella. Yhdysvaltojen maksuperusteiset järjestelmät myös mahdollistavat eläkkeen realisoimisen milloin tahansa (Mielonen, 2021b). Mielonen (2021a) on tarkastelussaan keskittynyt maiden työeläkejärjestelmiin ja niiden riskisyyteen. Mietittäessä yksityisen eläkesäästämisen tarvetta maassa, on huomioita eläketurvan laajuus kokonaisuudessaan. Yhdysvaltalaisiin etuusperäisiin eläkejärjestelmiin kohdistuu työntekijän kannalta myös riski työnantajan maksukyvyttömyydestä (Mielonen, 2021a, s. 35).

Tarkastellaan seuraavaksi lyhyesti muutaman maan eläkejärjestelmiä. Ruotsin eläkejärjestelmässä on Suomen kanssa paljon samankaltaisuuksia, eläke rakentuu työuran ansioiden pohjalta ja valtio takaa takuueläkkeiden avulla maassa asuville eläkeikäisille vähimmäistoimeentulon (Eläketurvakeskus, 2021d). Ruotsin järjestelmässä on kuitenkin muutama merkittävä ero verrattuna Suomeen. Ruotsissa eläkettä kerryttävillä tuloilla on yläraja ja työmarkkinoilla sovittujen lisäeläkkeiden piirissä on noin 90 prosenttia palkansaajista (Eläketurvakeskus, 2021d). Lisäksi Ruotsissa pieni osa eläkkeistä rahastoidaan ja määräytyy maksuperusteisesti, mutta kuitenkin suurin osa työeläkkeistä määräytyy nimellisesti maksuperusteisesti (Mielonen, 2021a, luku 3). Hollannissa, Uudessa-Seelannissa ja Kanadassa eläkejärjestelmien perustana on sosiaaliturva, ja niitä täydentävät vapaaehtoiset ja pakolliset lisäeläkejärjestelyt (Barr, 2013, s. 32; Eläketurvakeskus, 2021d). Hollannissa lisäeläketurvasta sovitaan työmarkkinaosapuolten kesken. Vaikka kyseessä on alakohtaiset eläkejärjestelyt, on valtio lailla määrittänyt, että eläkkeiden tulee olla siirrettävissä myös työntekijän siirtyessä toiselle toimialalle (Mielonen, 2021a, s. 21). Uudessa-Seelannissakaan ei ole lakisääteistä työeläkejärjestelmää, mutta ei myöskään kollektiivisesti sovittuja työala- tai työnantajakohtaisia eläkejärjestelyitä (Eläketurvakeskus, 2021d). Suomen ja Ruotsin tavoin myös Hollannin ja Uuden-Seelannin eläkejärjestelmissä on asumiseen perustuva eläkelaji (Barr, 2013, s. 35) ja järjestelmät tarjoavat turvan työkyvyttömyyden varalle (Eläketurvakeskus, 2021d).

Eurooppalaisista eläkejärjestelmistä Saksa erottuu muista organisointitavaltaan. Aikaisemmin esille tuli, että eläkejärjestelmät yleensä ovat etuus-, maksu- tai nimellisesti maksuperusteisia, näihin poikkeuksena onkin Saksa. Saksassa Eläke muodostuu ansaittujen pisteiden perusteella (Mielonen, 2021a, s. 28–29). Tulojen vastatessa keskipalkkaa ansaitsee henkilö pisteen, muussa tapauksessa pisteet määräytyvät tulojen ja keskipalkan suhteen mukaisesti. Mielonen kuitenkin huomauttaa, ettei pisteitä voi saada yli kahta vuodessa. Saksassa puolestaan ei ole asumiseen perustuvaa eläkelajia, kuten edellä mainituissa maissa, mutta Suomen ja Ruotsin tavoin eläke määräytyy pitkälti ansioiden perusteella (Mielonen, 2021a, s. 28). Saksassa on vasta vuonna 2021 tullut voimaan peruseläke, joka tukee pienituloisia eläkeläisiä mutta sen piiriin pääseminen vaatii

kuitenkin pitkän työuran (Eläketurvakeskus, 2021d). Saksassa pienituloiset eläkeläiset joutuvat usein siis turvautumaan muihin sosiaalietuuksiin. Mielonen (2021a, s. 28) toteaa, ettei Saksassakaan yksilön eläketurva voi romuttua työnantajan maksukyvyttömyyden seurauksena.

Yhdysvalloissa eläketurvaa voidaan puolestaan ajatella ikään kuin kolmijalkaisena tuolina, jossa jalat muodostuvat sosiaaliturvasta, henkilökohtaisista säästöistä ja työnantajan järjestämästä eläketurvasta eikä minkään näistä yksinään ole tarkoitus antaa yksilöille suojaa (Smith, 2015, s. 119). Yhdysvaltojen sosiaaliturva eläkkeellä kattaa noin 40 prosenttia työuran ansioista, kun on arvioitu, että eläkeikäisten tulojen olisi hyvä olla noin 80 prosenttia työuran aikaisista (USAgov, n.d.). Tuolin kaksi muuta jalkaa jäävät työntekijän ja työnantajan katettavaksi. Eläkevarallisuudesta noin 50 prosentin on siis tarkoitus muodostua yksityisten ja työnantajakohtaisten eläkejärjestelyiden avulla. Yhdysvalloissa on arvioitu, että eläkerahastosta (OASI-fund) varallisuus loppuu vuoteen 2035 mennessä (SSA, 2020). Tämä siirtäisi vastuuta entisestään yksityisille ja työnantajien järjestämille eläkejärjestelyille. Kanadan eläkejärjestelmä on puolestaan lähempänä eurooppalaisia eläkejärjestelmiä. Kanadassa pienituloisia eläkeläisiä tuetaan kansaneläkkeen avulla, ja lisäksi maalla on työeläkejärjestelmä (Eläketurvakeskus, 2021d). Kuitenkin lisäeläketurvalla on Kanadassa suuri rooli, koska työeläkkeiden taso on vain noin kolmannes työuran aikaisista ansioista.

Jokainen eläkejärjestelmä on erilainen, mutta silti usein niissä voidaan havaita samankaltaisuuksia. Euroopassa esimerkiksi lähes jokaisessa maassa on Suomen lykkäyskorotusta ja osittaista varhennettua vanhuuseläkettä vastaavat mahdollisuudet vaikuttaa eläkkeelle siirtymisen ajankohtaan (Hinrichs, 2021, s. 5). Euroopassa usein merkittävin ero Suomeen verrattuna on eläkekaton tai eläkepalkkakaton olemassaolo, mikä saattaa lisätä kysyntää yksityisille ja työnantajakohtaisille eläkejärjestelyille erityisesti suurempituloisten kohdalla (Kautto & muut, 2009, s. 25). Kautto ja muut kuitenkin kirjoittavat, että yleensä eläkekaton yhteydessä on myös maksukatto, eli eläkettä ei kerätä koko ansioista. Yhdysvaltojen eläkejärjestelmä eroaa Suomen järjestelmästä merkittävästi, kun Yhdysvalloissa lakisääteisen eläketurvan ei ole edes tarkoitus kattaa koko eläkeikäistä

varallisuutta, vaan osa eläketurvasta on rahoitettava itse hankituilla vakuutuksilla tai säästöillä. Yhdysvalloissa mahdollisesti yksityistä säästämistä voi lisätä pelko työnantajan maksukyvyttömyydestä etuusperusteisissa eläkejärjestelmissä. Yleisesti voidaan kuitenkin nähdä, että Länsi-Euroopan maissa valtiot takaavat vähimmäistoimeentulon, jolloin yksityistä säästämistä ei voida pitää yhtä välttämättömänä kuin Yhdysvalloissa.

3 Tieto eläkesuunnittelun selittäjänä

2010-luvulla on enenevässä määrin alettu tutkia tiedon, tarkemmin talouslukutaidon ja eläkejärjestelmän tuntemisen, vaikutusta eläkesäästämisspäätöksiin. Talouslukutaito voidaan yksinkertaisesti ajatella taloudellisten käsitteiden tuntemiseksi², eläkejärjestelmän tunteminen voidaan puolestaan siis määritellä eläkelukutaidoksi. Aiemmin on ajateltu, että elinkaarimallin perusteella työurallaan henkilöt säästävät eläkeaikaa varten ja eläkkeelle päästessään he alkavat kuluttamaan säästöjään. Myöhemmin on puolestaan esitetty teorioita, miksi ihmisten käytös poikkeaa elinkaarimallin mukaisesta, ja miksi säästöt voivat jäädä liian alhaisiksi.

Jappelli ja Padula (2013) ovat teoreettisen mallin avulla esittäneet, että korkeampi talouslukutaito johtaa suurempaan säästämiseen. Mallissa paremmat sijoituspäätökset ovat talouslukutaidon seurausta, jolloin korkeampi talouslukutaito lisää varallisuuden tuottoa. Useamman periodin mallissa he ennustavat talouslukutaidon ja henkilön varallisuuden myös korreloivan koko elinkaaren ajan. Varhaisempien teorioiden tavoin Jappelli ja Padula (2013, s. 10) mallintavat, että mitä kärsimättömämpi henkilö on sitä vähemmän hän elämänsä aikana kerryttää varallisuutta.

Sosiaaliturva Jappelin ja Padulan (2013) mallissa puolestaan vähentää talouslukutaitoon investoimisen kannustimia. Tämän seurauksena malli ennustaa, että korkeamman sosiaaliturvan tason maissa investoinnit talouslukutaitoon ovat vähäisempiä ja talouslukutaito jää alhaisemmalle tasolle.

3.1 Talous- ja eläkelukutaitoiset ryhmät

Kansainvälisesti talouslukutaito on jakautunut epätasaisesti köyhien ja rikkaiden maiden välillä (Klapper & muut, 2015, s. 9). Klapper ja muut näyttävät, että

---

² Ks. esim. kolme ydinkysymystä luvusta 3.2.

bruttokansantuotteen noustessa mediaanin yläpuolelle, tapahtuu talouslukutaidon ta-
sossa selkeä loikka. Euroopassa 52 prosenttia aikuisväestöstä voidaan luokitella talous-
lukutaitoisiksi, kun taas maissa, joiden bruttokansantuote jää alle mediaanin, vastaava
osuus on 30 prosentin ympärillä (Klapper & muut, 2015, s. 7–9). Euroopan sisälläkin on
eroavaisuuksia; talouslukutaitoisten osuus aikuisväestöstä on suurempi Pohjois- ja Länsi-
Euroopassa kuin Itä- ja Etelä-Euroopan maissa (Klapper & muut, 2015, s. 8).

Atkinson ja Messy (2012, s. 56) havaitsevat, että talouslukutaito on jakautunut epätasai-
sesti myös maiden sisällä. Heidän tuloksensa näyttävät, että talouslukutaidottomia ovat
henkilöt, joilla on matala koulutustaso, myös alhaisemmissa tuloryhmissä talouslukutai-
dottomien määrät kasvavat. Jappellin ja Padulan (2013, s. 6) malli myös esittää, että ta-
louslukutaito parantuu tulojen kasvun myötä. Tulo- ja koulutustason lisäksi lähes kaikki-
alla naisten talouslukutaito on miehiä heikompaa (Atkinson & Messy, 2021, s. 56). Lu-
sardi ja Mitchell (2011a, s. 504) ovat käyneet läpi talouslukutaidosta tehtyjä tutkimuksia
ja havaitsevat myös, että naisten talouslukutaito on jatkuvasti miehiä alemmalla tasolla
sekä koulutuksen positiivisen korrelaation talouslukutaidon kanssa. He mainitsevat li-
säksi havainnosta, että työntekijöillä ja yrittäjillä on parempi talouslukutaito työelämän
ulkopuolella oleviin verrattuna. Kalmi ja Ruuskanen (2016, s. 17) ovat tehneet Suomessa
vastaavanlaisia havaintoja, eli korkeampi koulutus ja tulot sekä sukupuoli vaikuttavat ta-
louslukutaitoon. Myös Suomessa yrittäjien talouslukutaito on keskimäärin muita korke-
ampaa korkeammalla tasolla.

Eläkejärjestelmän tuntevat ja talouslukutaitoiset ovat pitkälti samankaltaisia ryhmiä.
Ruotsissa on havaittu, että eläkejärjestelmää paremmin tuntevat miehet ja työelämässä
olevat (Elinder & muut, 2020, s. 14). Elinderin ja muiden aineistossa eläkejärjestelmän
tunteminen lisääntyy koulutusasteen, tulotason ja iän kasvaessa. Eläkejärjestelmän tun-
temisen kohdalla Suomen tulokset ovat hieman ristiriitaisia Ruotsin kanssa sekä myös
suomalaisen että muiden talouslukutaitoa mittaavien tutkimuksien kanssa. Suomessa
sukupuolella tai tulotasolla ei ole merkitystä eläkejärjestelmän kokonaisuuden tuntemi-
sessa (Tenhunen & muut, 2020, s. 58–60). Tenhunen ja muut lisäksi huomaavat, että

ikäryhmistä eläkejärjestelmän kokonaisuudessaan paremmin tunsivat nuoret. Ammattiryhmistä yrittäjien eläkejärjestelmän tunteminen Suomessa on korkeimmalla tasolla, kun puolestaan heikoiten eläkejärjestelmää tuntevat eläkeläiset.

Ristiriitaa Tenhusen ja muiden (2020) sekä Elinderin ja muiden (2020) tulosten välillä osaltaan voi selittää kyselyn laajuus. Elinderin ja muiden eläkejärjestelmän tunteminen muodostuu 19 eläkejärjestelmää kuvaavan kysymyksen kautta, kun Tenhusella ja muilla eläkejärjestelmän tunteminen määritetään viiden kysymyksen avulla.

3.2 Talouslukutaito ja varautuminen eläkeikaan

Kansainvälisesti paljon tutkittu aihe on ollut eläkesuunnittelun – *onko henkilö miettinyt kuinka paljon tulisi säästää eläkettä varten* – ja talouslukutaidon välinen yhteys. Tutkimukset ovat pääasiassa seuranneet Lusardin ja Mitchellin (2011b) artikkelia sekä hyödyntäneet heidän muodostamia kysymyksiä selvittäessä talouslukutaidon tasoa. Talouslukutaidon selvittämisessä on pääasiassa käytetty kolmea ydinkysymystä: ymmärtääkö vastaaja inflaation, koron sekä riskin ja hajautuksen käsitteet.

3.2.1 Merkitys eläkesuunnitteluun

Kalmi ja Ruuskanen (2018) ovat tutkineet Suomessa, vaikuttaako talouslukutaito eläkesuunnittelun yleisyyteen. He eivät löytäneet yhteyttä kolmen edellä mainitun ydinkysymyksen ja eläkesuunnittelun välille. Laajennettu talouslukutaitoa kuvaava mittari oli kuitenkin positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä eläkesuunnittelun yleisyyteen. Laajennetussa talouslukutaitoa kuvaavassa mittarissa yliopistokoulutuksen saaneiden keskiarvo ylitti selvästi muiden ryhmien vastaavan (Kalmi & Ruuskanen, 2018, taul. 5). Ruotsissa (Almenberg ja Säve-Söderbergh, 2011, s. 594) ja Uudessa-Seelannissa (Crossan & muut, 2011, s.634) tehdyissä tutkimuksissa on myös huomattu heikko positiivinen yhteys talouslukutaidon ja eläkesuunnittelun välille. Molemmissa tutkimuksissa

kuitenkin talouslukutaidon tilastollinen merkitsevyys poistui, kun tuloksia kontrolloitiin sosiodemografisilla tekijöillä. Myöskään Elinder ja muut (2020, s. 19) eivät Ruotsissa kyenneet havaitsemaan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä talouslukutaidon ja eläkesuunnittelun välille. Ruotsissa havaittiin, että mitä korkeammasta tuloryhmästä on kyse, sitä enemmän sen jäsenet ajattelevat eläkeaikaisia tarpeita (Almenberg ja Säve-Söderbergh, 2011, taul. 5). Myös Uudessa-Seelannissa eläkesuunnittelun kannalta tilastollisesti merkitsevästi vaikuttivat korkeammat tulot, sekä lisäksi myös iällä oli positiivinen yhteys eläkesuunnitteluun (Crossan & muut, 2011, s.633). Kalmi ja Ruuskanen (2018, taul. 9) eivät havaitse Suomessa havaitse tulojen lisäävän eläkesuunnittelun yleisyyttä. Heidän tutkimuksessaan naiset olivat miehiä useammin ajatelleet eläkesäästämistä. Sukupuolten välisen eron lisäksi Kalmi ja Ruuskanen estimoivat yliopistokoulutuksen ja yrittäjyyden lisäävän eläkesuunnittelua. Naisten osalta havaintoa voi selittää naisten katkonaisemmat työurat miehiin verrattuna (Kalmi & Ruuskanen, 2018, s. 354). Katkonaisten työurien seurauksena työuran aikaiset ansiot jäävät alhaisemmiksi, jolloin myös eläkkeen suuruus on matalampi ja omien säästöjen merkitys eläkeaikaisen toimeentulon kannalta saattaa olla merkittävämmässä roolissa.

Suomesta, Ruotsista ja Uudesta-Seelannista poiketen Hollannissa on havaittu, että talouslukutaidolla on tilastollisesti merkitsevä positiivinen vaikutus eläkesuunnittelun yleisyyteen (van Rooij & muut, 2011, s. 602). Muista tutkimuksista poiketen Hollannissa talouslukutaitoa mitattiin viidellä peruskysymyksellä ja kymmenellä vaativammalla kysymyksellä (van Rooij & muut, 2011, s. 606). Perustalouslukutaitoa mitattiin koron, korkoa korolle ja inflaation käsitteiden tunnistamisen lisäksi myös kysymyksillä, jotka liittyivät rahan aika-arvoon ja raha illuusioon (*money illusion*) eli siihen ymmärtääkö vastaaja nimellisen ja reaalisen rahamäärän eron. Vaativammilla kysymyksillä he selvittivät, kuinka hyvin vastaaja tuntee muun muassa erot sijoitusinstrumenttien tuotoissa ja hajauttamisen riskiä vähentävän vaikutuksen. Erityisesti eläkesuunnitteluun vaikutti laajennettu talouslukutaitomittari (van Rooij & muut, 2011, taul. 4). Van Rooij:n ja muiden tulosten perusteella myös Hollannissa eläkesuunnittelua lisäävät yrittäjyys ja ikä.

Talouselukutaidon lisääminen regressiomalliin poistaa yrittäjyyden tilastollisen merkittävyyden, jolloin eläkesuunnitteluun tilastollisesti merkittävästi vaikuttavat talouselukutaito ja ikä.

Useat kansainväliset tutkimukset ovat Hollannin tavoin myös havainneet yhteyden talouselukutaidon ja eläkesuunnittelun välillä. Yhdysvalloissa Lusardi ja Mitchell (2011b, s. 521) ovat havainneet positiivisen ja tilastollisesti merkittävän yhteyden talouselukutaidon ja eläkesuunnittelun välillä. Yhdysvalloissakin sekä korkeakouluopinnot että korkeampi tulotaso, ja lisäksi leskeys lisäävät eläkesuunnittelun yleisyyttä (Lusardi & Mitchell, 2011b, taul. 5). Lusardi ja Mitchell ristiriitaisesti muihin maihin verrattuna havaitsivat, että Yhdysvalloissa yrittäjät ovat muita harvemmin suunnitelleet eläkesäästämistä. Japanissa Sekita (2011, s. 650) on osoittanut positiivisen yhteyden talouselukutaidon ja eläkesuunnittelun välille. Japanissa eläkesuunnittelu on naisilla miehiä yleisempää, ja lisäksi korkeammat tulot ja yrittäjyys lisäävät eläkesuunnittelua (Sekita, 2011, taul. 5). Sekita huomaa iällä olevan tilastollisesti merkittävä, joskin konveksi, yhteys eli ensin ikä vaikuttaa eläkesuunnittelun määrään negatiivisesti, mutta tietyn pisteen jälkeen kasvanut ikä tekee eläkesuunnittelusta yleisempää. Japanin kohdalla voidaan nähdä hienoinen ristiriita Japelin ja Padulan (2013) malliin, jossa talouselukutaito ja varallisuuden kertyminen muodostavat konkaavin käyrän iän suhteen. Kuitenkin mallista riippumatta iän neliö on Japanissa lähellä nollaa (Sekita, 2011, taul. 5).

Talouselukutaidon ja eläkesuunnittelun välinen yhteys on havaittu myös Euroopassa Hollannin lisäksi ainakin Saksassa (Bucher-Koenen & Lusardi, 2011, s. 582) ja Italiassa (Ricci & Caratelli, 2017, s. 54). Saksassa tulotasolla, iällä eikä sukupuolella ole merkitystä eläkesuunnittelun yleisyyteen, myöskään koulutustasojen välillä ei ole suuria eroavaisuuksia eläkesuunnittelussa (Bucher-Koenen & Lusardi, 2011, s. 576–577). Eläkesuunnittelu on yrittäjien keskuudessa myös Saksassa muita yleisempää (Bucher-Koenen & Lusardi, 2011, taul. 5). Ricci ja Caratelli (2017, s. 62.) havaitsivat talouselukutaidon kasvattavan yksityisen eläkesuunnittelun yleisyyttä. Lisäksi eläkesuunnittelu korreloi positiivisesti

tulotason kanssa (Ricci & Caratelli, 2017, taul. 4). Ricci ja Caratelli eivät havainneet iän tai yrittäjyyden vaikuttavan eläkesuunnittelun yleisyyteen.

3.2.2 Merkitys nykyhetken eläkesäästämiseen

Talouslukutaidolla on myös pyritty selittämään nykyhetken eläkesäästämistä eläkesuunnittelun lisäksi. Kanadassa Boisclair ja muut (2017, s. 292) havaitsivat paremman talouslukutaidon lisäävän yksityistä eläkesäästämistä. Eläkesäästämisen yleisyyteen on positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi vaikuttanut tulo- ja koulutustaso, lisäksi yksityinen eläkesäästäminen on ollut yleisempää lähempänä eläkeikää olevissa ikäluokissa (Boisclair & muut, 2017, taul. 6). Kanadassa miesten varautuminen eläkeikaan on ollut naisia harvinaisempaa. Italiassa eläkesuunnittelun lisäksi talouslukutaidon on havaittu korreloivan positiivisesti nykyhetken eläkesäästämisen kanssa (Fornero & Monticone, 2011, s. 560; Ricci & Caratelli, 2017, taul. 4). Fornero ja Monticone (2011, taul. 4) sekä Ricci ja Caratelli (2017, taul. 4) näyttävät, että yksityinen eläkesäästäminen Italiassa lisääntyy myös iän myötä, kuitenkin tietyn iän jälkeen säästämisen yleisyys kääntyy laskuun. Kumpainkin tutkimuksista havaitsee, että yksityinen eläkesäästäminen on yleisempää miesten keskuudessa ja, että tulotason noustessa yksityinen eläkesäästäminen yleistyy. Fornero ja Monticone ovat havainneet yksityisyrittäjien varautuvan eläkeikaan yksityisten säästöjen avulla muita yleisemmin, mutta heidän estimaattinsa eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä. Ricci ja Caratelli ovat puolestaan saaneet tilastollisesti merkitseviä estimaatteja, joiden mukaan yrittäjyys ei lisää eläkesäästämisen yleisyyttä Italiassa.

Talouslukutaidon eläkesäästämistä lisäävä vaikutus on havaittu myös muualla Euroopassa, ainakin Venäjällä (Klapper & muut, 2011, s. 616), Slovakiassa (Cupák & muut, 2019, s. 1618) ja Sveitsissä (Brown & Graf, 2013, s. 14). Slovakiassa Cupák ja muut (2019, taul. 4) havaitsivat yksityisen eläkesäästämisen yleistyvän henkilön vanhetessa. Brown ja Graf (2013, taul. 5) näyttävät, että Sveitsissä yksityinen eläkesäästäminen yleistyy vastaajan täyttäessä 50-vuotta, ja että yli 65-vuotiaiden ryhmässä eläkesäästäminen on muita ikäluokkia harvinaisempaa. Sekä Sveitsissä että Slovakiassa tulotason kasvu lisää yksityistä

eläkesäästämistä tilastollisesti merkitsevällä tavalla. Venäjällä ainoastaan suurituloisin 25 prosenttia eroaa yksityisen eläkesäästämisen yleisyyden osalta muista tuloryhmistä (Klapper & Panos, 2011, taul. 5). Sveitsissä korkeakoulutus lisää alttiutta varautua eläke-aikaan yksityisten eläkesäästöjen avulla, myös Venäjällä voidaan nähdä yliopistokoulutuksen lisäävän eläke-aikaan varautumista.

3.2.3 Korrelaatio vai kausaliteetti?

Talouslukutaito ja eläkesuunnittelu tai -säästäminen ovat valintoja. Lusardi ja Mitchell (2011b, s. 521) kirjoittavat, ettei voida olla varmoja kumminpäin talouslukutaidon ja eläkesuunnittelun välinen korrelaatio vaikuttaa. He mainitsevat, että mahdollisesti eläkettä suunnitteleva tekee päätöksen investoida talouslukutaitoon, jolloin eläkesuunnittelu lisää talouslukutaitoa. Toisaalta voidaan myös ajatella, että säästäminen itsessään kasvattaa talouslukutaitoa.

Muun muassa mahdollisen käänteisen kausaliteetin aiheuttama endogeenisuusongelma voidaan ratkaista instrumenttimuuttujan avulla, ja samalla voidaan tehdä kausaalipäätelmiä. Kun mahdollinen endogeenisuusongelma on otettu huomioon, tulokset eivät ole merkittävältä osin muuttuneet, eli useissa tutkimuksissa on osoitettu, että talouslukutaito lisää eläkesuunnittelun tai yksityiseen eläkesäästämisen yleisyyttä (Lusardi & Mitchell, 2011b; van Rooij & muut, 2011; Sekita, 2011; Bucher-Koenen & Lusardi, 2011; Fornero & Monticone, 2011; Klapper & Panos, 2011; Ricci & Caratelli, 2017; Cupák & muut, 2019).

3.3 Eläkelukutaito ja yksityinen eläkesäästäminen

Vähemmällä huomiolla on jäänyt eläkejärjestelmän tuntemisen ja eläkesäästämisen välisen yhteyden tutkiminen. Kansainvälisissä ja pohjoismaisissa tutkimuksissa on havaittu jonkin näköinen yhteys edellä mainittujen tekijöiden välille. Landerretchen ja Martínezin

(2013) Chilessä tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että parempi eläkejärjestelmän tunteminen kasvattaa vapaaehtoisen eläkesäästämisen ja erityisesti säästämisen yleisyyttä. He käyttivät instrumenttimuuttujaa huomioimaan mahdollisen mittausvirheen eläkejärjestelmän tuntemista kuvaavassa muuttujassa. Eläkejärjestelmän tuntemista he instrumentoivat tiedon, *saako kotitaloudessa asuva vanhempi eläkettä*, avulla (Landerretche & Martínez, 2013, s. 270). Eläkejärjestelmän tuntemisen positiivinen vaikutus eläkejärjestelmän sisällä tapahtuvaan lisäeläkesäästämiseen kuitenkin muuttuu tilastollisesti merkityksettömäksi, kun käytettiin instrumenttimuuttujaa ja mallia kontrolloitiin sosiodemografisilla tekijöillä (Landerretche & Martínez, 2013). Landerretche ja Martínez mittasivat eläkelukutaitoa oman eläkkeensä tuntemiseen liittyvillä kysymyksillä, muun muassa kuinka suuri on vastaajan eläkemaksun suuruus, mikä on eläkeikä ja millaiseen rahastoon varat on sijoitettu. Hollannissa on puolestaan tutkittu kuinka subjektiivinen ja objektiivinen eläkejärjestelmän tunteminen vaikuttavat aktiiviseen päätöksentekoon eli miten vastaaja reagoisi eläkkeiden tasossa tapahtuviin leikkauksiin (Debets & muut, 2020, s. 6). Debets ja muut (2020, s. 16) osoittavat, että eläkejärjestelmän parempi tunteminen lisää aktiivisen eläkepäätöksen todennäköisyyttä. Samassa he kuitenkin huomauttavat, että vaikutus on suurelta osin seurausta korkeammin koulutetuilta, joilla on mahdollisuus hyötyä päätöksestä enemmän.

Chard ja muut (2016) ovat Yhdysvalloissa tarkastelleet, kuinka lakisääteisen eläketurvan tunteminen vaikuttaa eläkesuunnitteluun ja siihen, onko henkilö itse yrittänyt säästää eläkeaikaan. Eläketurvan tuntemista he mittasivat oikein-väärin-kysymyksillä liittyen OASI-etuuteen (Old-age and Survivors Insurance). Paremman eläkejärjestelmän tuntemisen ja korkeamman koulutuksen havaitaan erityisesti lisäävän eläkesuunnittelun yleisyyttä ja yksityistä eläkesäästämistä (Chard & muut, 2016, s. 18).

Elinder ja muut (2020) ovat Ruotsissa tutkineet objektiivisen ja subjektiivisen eläketiedon roolia eläkesäästämispäätöksessä. Eläkejärjestelmän tuntemisesta he tarkastelivat useilla kysymyksillä liittyen eläkkeen karttumiseen, eläkkeen saamiseen ja henkilön omaan eläkkeeseen. Elinder ja muut havaitsivat korkeamman objektiivisen tiedontason

kasvattavan yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Heidän kontrolloidessaan tuloksia sosiodemografisten muuttujien sekä talouslukutaitoa että subjektiivista tiedontasoa mittaavien muuttujien avulla, havaittiin ettei objektiivinen eläkejärjestelmän tunteminen enää selittänyt yksityistä eläkesäästämistä. Myöskään parempi subjektiivinen arvio eläkejärjestelmän tuntemisesta ei lisännyt yksityistä eläkesäästämistä (Elinder & muut, 2020, s. 19). Elinder ja muut (2020, taul. 3) kuitenkin näyttävät, että parempi eläkejärjestelmän tunteminen lisää eläkesuunnittelua tilastollisesti merkitsevällä tavalla. Suomessa Tenhunen (2012) on aikaisemmin tutkinut subjektiivisen eläkejärjestelmän tuntemisen vaikutusta eläkesäästämiseen. Mitä paremmaksi on oman eläkejärjestelmän tuntemisen ajatellut, sitä yleisempää yksityinen varautuminen eläkeaikaan on ollut (Tenhunen, 2012, s. 72). Tenhunen kuitenkin huomauttaa, että todennäköisemmin säästämättä jättämisen taustalla on tarve kuluttaa tulot nykyhetkellä kuin tiedontasoon liittyvät ongelmat. Yksityiseen eläkesäästämiseen positiivisesti yhteydessä on myös kokemus toimeentulosta (Tenhunen, 2012, taul. 12).

3.4 Talouslukutaidon vaikutuskanavat ja keskustelua luvusta kolme

Jappellin ja Padulan (2013) malli talouslukutaidon ja säästämisen välisestä yhteydestä saa osaltaan tukea empiirisestä kirjallisuudesta. Vaikka Suomessa, Ruotsissa ja Uudessa-Seelannissa talouslukutaito on korkealla tasolla (Klapper & muut, 2015), sillä ei ole eläkeaikaiseen varautumiseen lisäävää vaikutusta. Syynä voidaan nähdä näiden kolmen maan laajat julkiset eläkejärjestelmät, jotka takaavat toimeentulon myös ilman yksityisiä säästöjä (Kalmi & Ruuskanen, 2018, s. 351; Crossan & muut, 2011, s. 619). Laaja julkinen eläketurva ei näytä ainakaan suurelta osin heikentävän talouslukutaitoa Jappellin ja Padulan (2013) mallin esittämällä tavalla. Toisaalta laajan julkisen eläketurvan maista Hollannissa talouslukutaito lisäsi eläkesuunnittelun yleisyyttä. Ottaen huomioon Kalmin ja Ruuskasen (2018) laajennetun mittarin yhteyden eläkesuunnitteluun ja van Rooij:n ja muiden (2011) kolmea ydinkysymystä laajemman mittarin vaikutuksen, voidaankin miettiä, mittaako kolme ydinkysymystä tarpeeksi haastavasti ja laajasti henkilökohtaista talouslukutaitoa korkean talouslukutaidon maissa?

Kiinnostava asia on myös, mitä vaikutuskanavia pitkin talouslukutaito vaikuttaa eläkesuunnitteluun. Loewenstein (1999) on esittänyt, etteivät ihmiset pidä päätöksistä, joiden tekoon he eivät ole kykeneväisiä tai heillä ei ole tarpeeksi tietoa päätösten vaikutuksista. O'Donoghue ja Rabin (1999) ovat ehdottaneet, että liian alhaisiksi jääneet eläkesäästöt voivat olla seurausta liiallisesta nykyhetken kulutuksen painottamisesta, nykyhetken harhasta (present bias). Edellä mainitut voivat johtaa säästämisen aloittamisen lykkäämiseen. Jappellin ja Padulan (2013) toimesta on esitetty, että talouslukutaito kasvattaa yksilön varallisuuden tuottoa. Yeh (2020, s. 1) ajattelee talouslukutaidon lisäävän yksilön tietoisuutta tulevaisuuden tarpeistaan sekä mahdollistaa muun muassa paremman sijoitustuotteiden vertailun. Lisäksi talouslukutaito vähentää käyttäytymisen epärationaalisia piirteitä, esimerkiksi talouslukutaitoiset ovat vähemmän alttiita nykyhetken harhalle, jolloin talouslukutaito myös epäsuorasti lisää varautumista eläkeikaan (Yeh, 2020, s. 5). Japanilaisella aineistoilla on myös kyetty näyttämään, että taustatekijöiden kontrolloimisen jälkeen talouslukutaito vähentää käyttäytymisen epärationaalisia piirteitä ja siten lisää epäsuorasti varautumista eläkeikaan (Yeh, 2020, s. 19). Yeh myös mainitsee, että talouslukutaidolla on positiivinen vaikutus kykyyn hahmottaa tulevaisuuden elinkustannukset sekä antaa tietotaitoa sijoitustuotteiden vertailuun. Tiivistäen voidaan todeta, että talouslukutaito lisää ymmärrystä tulevaisuuden tarpeista ja antaa työkaluja tarpeista selviytymistä varten. Eläkelukutaidon mahdolliset vaikutuskanavat eivät todennäköisesti täysin vastaa talouslukutaidon vastaavia. Paremman eläkejärjestelmän tuntemisen voidaan kuitenkin ajatella lisäävän henkilön kykyä ymmärtää tulevaisuuden säästämistarpeensa, jolloin eläkelukutaidon mahdollinen eläkesäästämistä lisäävä vaikutus saattaisi tulla tätä – eläkkeen suuruuden tunnistamisen – kautta.

Säästämisestä puhuttaessa on aina huomioitava taloudelliset mahdollisuudet, koska ihminen varmasti ensin tyydyttää nykyhetken välttämättömät tarpeensa, kuten ravinnon ja ynnä muut sellaiset. Lusardi ja Mitchell (2011a, s. 504) kirjoittavatkin, että usein on havaittu molempien niin talouslukutaidon kuin koulutuksen olevan tilastollisesti merkitseviä eläkesuunnittelua selittävässä regressiomalleissa. Korkeamman koulutuksen

voidaan usein myös ajatella lisäävän käytettävissä olevia tuloja ja tarjoavan taloudellista turvaa sekä mahdollisuuksia. Luvun aikaisemmissa osissa myös nähtiin, että eläkeikaan varautuminen oli usein talouslukutaidon lisäksi yleisempää korkeammassa tuloluokissa. Eläkelukutaidolla eläkesäästämistä selittävässä regressiomalleissa myös tulotaso on tilastollisesti merkitsevästi lisännyt eläkesäästämistä. Vaikka kansainvälisesti usein on osoitettu talouslukutaidon lisäävän varautumista eläkeikaan, ei sen silti voida ajatella olevan koko totuus.

4 Aineisto, muuttajat ja menetelmät

Tutkielmassa käytetään Eläketurvakeskuksen vuonna 2019 keräämää kyselyaineistoa. Kysely lähetettiin 5000:lle satunnaisesti valitulle Manner-Suomessa äidinkielenään suomea tai ruotsia puhuvalle 25–67-vuotiaalle henkilölle. Kyselyyn oli mahdollista vastata sähköisellä tai paperisella lomakkeella. Kyselyyn vastanneita oli 1 757 henkilöä eli vastausaste oli 35 prosenttia. Joka kolmas vastasi kyselyyn käyttäen sähköistä mahdollisuutta.

Otoksessa miesten osuus oli 49,4 prosenttia (n=2 472) ja naisten osuus oli 50,6 prosenttia (n=2 528) (Tenhunen & muut, 2020, liite 1). Aineistossa kuitenkin naisten osuus on noin 10 prosenttiyksikköä miehiä suurempi, lisäksi vanhemmat ikäryhmät ovat aineistossa yliedustettuina. Edustavuuden takaamiseksi aineisto on painotettu iän ja sukupuolen mukaan. Taulukko 1 esittää aineiston jakaumat taustatekijöiden suhteen painotuksen jälkeen.

Taulukko 1. Vastaajien painotettu jakauma.

Sukupuoli	Osuus %	Siviilisäät	Osuus %
Mies	50,0	Avo- tai avioliitossa	71,7
Nainen	49,4	Eronnut tai leski	10,5
Muu	0,3	Naimaton	17,7
<i>Puuttuvia</i>	0,4	<i>Puuttuvia</i>	0,1
Ikä		Pääasiallinen toiminta	
25–34	22,3	Palkansaaja yks. sektori	39,6
35–44	22,5	Palkansaaja julk. sektori	24,8
45–54	22,3	Yrittäjä	8,1
55–64	25,6	Työtön	6,0
65–67	7,3	Eläkkeellä	14,1
<i>Puuttuvia</i>	0,0	Muut	7,1
		<i>Puuttuvia</i>	0,3
Koulutus		Kotitalouden tulot	
Perusaste	13,4	Alle 1 500 e/kk	13,8
Keskiaste	26,6	1 500–2 499 e/kk	40,0
Alempi korkea-aste	37,4	2 500–3 499 e/kk	28,5
Ylempi korkea-aste	22,3	Yli 3 500 e/kk	15,6
<i>Puuttuvia</i>	0,4	<i>Puuttuvia</i>	2,2

Toimeentulo		
Suurin vaikeuksin	3,2	
Vaikeuksin	7,3	
Pienin vaikeuksin	21,2	
Melko helposti	30,0	
Helposti	22,6	
Hyvin helposti	15,7	
<i>Puuttuvia</i>	0,14	

Painotuksen jälkeen aineisto vastaa merkittävältä osin otosta, jolloin aineistoa voidaan pitää edustavana. Otos ks. Tenhunen ja muut (2020) liitteen 1 taulukko 1.1.

Ryhmään muut on yhdistetty opiskelijat ja muusta syystä työelämän ulkopuolella olevat. Ryhmä yrittäjät sisältää yrittäjät ja maatalousyrittäjät. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevat on sisällytetty avo- tai avioliitossa -ryhmään. Pääasiallisen toiminnan kohdalla on Tilastokeskuksen (n.d.) määritelmän mukaisesti suosittu työvoimaan kuuluvuutta. Jos esimerkiksi henkilö on ilmoittanut olevansa opiskelija ja työntekijä, niin hänet on luokiteltu työntekijäksi. Kotitalouksien tulot on tehty vertailukelpoisiksi eri kotitalouksien kesken jakamalla kotitalouden tulot kotitalouden koon neliöjuurella. Ekvivalenssiskaalausta varten tuloiksi on valittu tuloluokan yläraja, paitsi kahden ylimmän tuloluokan osalta, jotka on yhdistetty yhdeksi ja tuloina käytetty toiseksi ylimmän ryhmän ylärajaa. Tällainen luokittelu aliarvio ylimmän tuloluokan tuloja, mutta koska säästämistä pyritään selittämään suhteellisella tuloryhmällä eikä tulotasolla, tällöin harha ei vaikuta tuloksiin. Vastaajien iät on haettu rekisteritiedoista, minkä takia ne ovat saatavilla kaikille vastaajille.

Kysely koostuu kuudesta eri osiosta. Ensimmäisessä osiossa selvitettiin vastaajien sosiodemografiset taustatekijät, taulukossa 1 esitettyjen muuttujien lisäksi kokemus terveydentilasta, lapsien lukumäärä ja moniko lapsista asuu vastaajan luona, sekä asumismuoto. Kyselyn toisessa osiossa kysyttiin näkemyksiä liittyen eläketurvaan ja eläkejärjestelmän luottamiseen koskevia kysymyksiä. Osiossa kolme selvitettiin millaiseksi vastaaja arvioi eläkeaikaisen toimeentulonsa ja onko hän varautunut eläkeikaan yksityisten säästöjen avulla sekä mikä on niiden merkitys eläkeaikaisessa toimeentulossa. Neljännessä

osiossa selvitettiin vastaajien eläkejärjestelmän tuntemista. Vastaajilta kysyttiin arviota eläkejärjestelmän tuntemisesta sekä esitettiin eläkejärjestelmään liittyviä oikein-väärin-kysymyksiä. Viidennessä osiossa kysyttiin, miten hyvin vastaaja tuntee vuoden 2017 eläkeuudistuksen ja lopuksi vastaajilla oli mahdollisuus tarkentaa vastauksiaan. Kyselylomake on liitteessä 4.

4.1 Muuttujat

Tutkielmassa käytetään osioiden yksi, kaksi, kolme ja neljä vastauksia. Ensimmäisen osion vastauksia hyödynnetään tutkielmassa kontrollimuuttujina. Erona taulukkoon 1 on, että muu sukupuoliset jätetään tarkastelun ulkopuolelle heidän vähäisen määränsä takia. Toimeentulona käytetään vastausta kysymykseen, ”*kun kaikki kotitaloutesi tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuksi?*”. Muiden osioiden vastauksia hyödynnetään, kun selvitetään eläkejärjestelmän tuntemisen ja luottamuksen vaikutusta yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen.

Eläkejärjestelmän tuntemista tarkastellaan niin subjektiivisesti kuin objektiivisestikin. Subjektiivista tietoa tutkielmassa tarkastelleen kysymyksellä, ”*Kuinka hyvin sanoisit tuntevasi eläketurvaa?*”, myöhemmin taulukoissa *tuntee eläketurvaa*. Eläkejärjestelmän objektiivista tuntemista mitataan viiden eläkejärjestelmää koskevan oikein-väärin-kysymyksen avulla. Parhaiten vastaajat ovat tunteneet eläkeikään koskevan väittämän ja heikoiten on tunnettu, että eläkettä kertyy myös lapsen kotihoidosta ja opiskelusta, ks. taulukko 2.

Taulukko 2. Oikein-väärin-kysymykset ja vastausten jakauma (Tenhunen & muut, 2020, s. 46).

	Osuudet %		
	Tiesi oikean vastauksen	Väärä käsitys	Ei osaa sanoa
Työeläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta. (Oikein)	24	53	23
Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama. (Väärin)	72	20	8

Työttömät eivät voi saada osittaista vanhuuseläkettä. (Väärin)	40	16	44
Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahan määrään. (Oikein)	54	9	36
Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen. (Oikein)	54	20	25

Objektiivisena tietomuuttujana tutkielmassa on oikeiden vastausten lukumäärää, eli muuttuja saa arvoja väliltä 0 ja 5. Arvo kasvaa aina yhdellä, kun vastaaja on tunnistanut oikean vastauksen väitteeseen. En osaa sanoa -vastaukset tulkitaan vääriksi vastauksiksi. Taulukko 3 esittää objektiivisen tiedon jakautumisen eri tiedontasoihin.

Taulukko 3. Objektiivisen tiedon jakautuminen eri pistemääriin.

Oikein tiedettyjen väitteiden lukumäärä	Osuudet %
0	7
1	16
2	28
3	27
4	17
5	5

Luottamuksen vaikutusta yksityiseen eläkesäästämiseen tutkitaan viiden mielipiteen avulla. Taulukon 4 mielipiteistä neljä ensimmäistä mittaa yleisen luottamuksen tasoa ja viimeinen luottamusta eläkelupausta kohtaan. Yleisesti ottaen suomalaisten luottamus eläkejärjestelmään on korkealla tasolla, kuitenkin useat epäilevät sen kykyä myös tulevaisuudessa suoriutua eläkkeiden maksamisesta.

Taulukko 4. Luottamus mielipiteiden jakautuminen.

	Osuudet %			
	Samaa / osittain samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri / osittain eri mieltä	En osaa sanoa
Yleisesti ottaen Suomen eläkejärjestelmä on luotettava.	70	7	18	5
Yleensä julkisiin instituutioihin (kuten oikeusjärjestelmä, eduskunta, Kela) voi Suomessa luottaa.	72	7	21	1
Yleensä muihin ihmisiin voi luottaa.	72	10	17	1
Suhtaudun omaan tulevaisuuteeni luottavaisesti.	77	8	13	2
Eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa.	26	16	45	12

Yksityistä eläkesäästämistä tarkastellaan kysymyksellä ”*oletko säästänyt tai säästätkö eläkeaikaa varten?*”. Säästämismuuttuja saa arvon 1, jos vastaaja on varautunut eläke-aikaan yksityisten säästöjen avulla, muutoin muuttuja saa arvon 0.

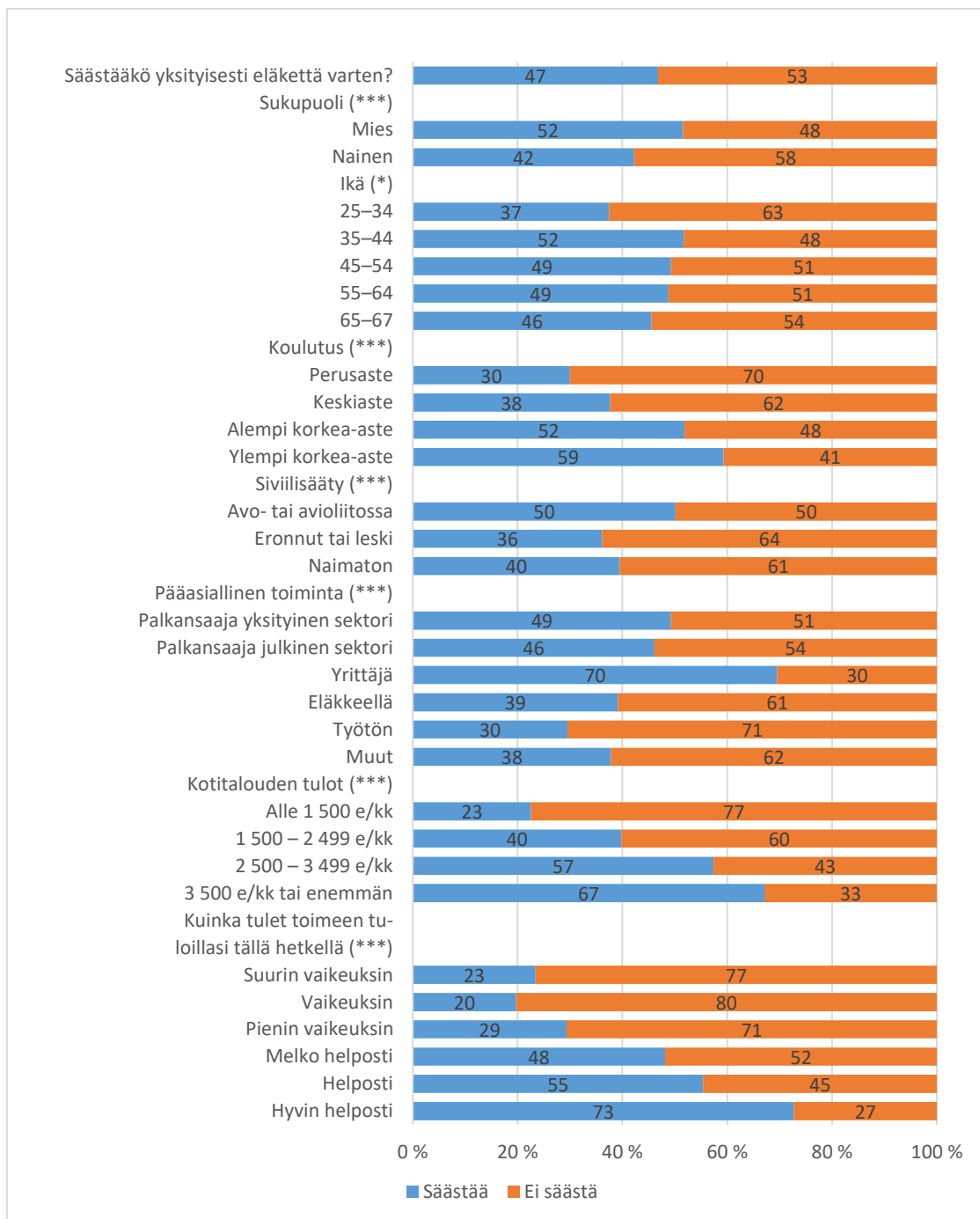
4.2 Menetelmä

Tutkielmassa käytetään pääasiassa logistista regressioanalyysia ja regressiotulokset on estimoitu logit-mallilla. Logistisissa regressiomalleissa selitettävä muuttuja on kategorinen, tässä tutkielmassa se on kaksiluokkainen eli saa joko arvon 0 tai 1. Regressiotuloksista ilmoitetaan kertoimet ja niiden keskivirheet suluissa, pois lukien taulukko 9, jossa on ennustetut todennäköisyydet (Adjusted Predictions at the Means – APMs) eri luokille ja erot vertailuryhmään verrattuna eli marginaalivaikutukset (Marginal effects at means – MEMs). Taulukoissa ja kuvioissa tilastolliset merkitsevyydet on esitetty tähtinä seuraavasti, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ ja *** $p < 0,001$. Regressiomallit taustatekijöineen on esitetty liitetiedoissa ja vertailuryhmää kuvataan merkinnällä [ref.].

5 Yksityinen eläkesäästäminen Suomessa

Aikaisemmissa suomalaisissa tutkimuksissa runsaat 40 prosenttia vastaajista on varautunut eläkeaikaan vapaaehtoisten säästöjen avulla, ja yleisin syy säästämättä jättämiselle on ollut taloudellisten mahdollisuuksien puute (Tenhunen, 2012; Ahonen & Liukko, 2016). Aikaisempien tutkimuksien tavoin myös vuonna 2019 kerätyssä aineistossa taloudellisten mahdollisuuksien puute nousee selvästi muita syitä useammin esiin, kun tarkastellaan säästämättä jättämisen syitä (liite 1).

Kuviosta 1 nähdään, että kokonaisuudessaan 47 prosenttia vastanneista on varautunut eläkeaikaan henkilökohtaisten säästöjen avulla, mikä on hieman enemmän kuin mitä 2010-luvulla tehdyissä tutkimuksissa on havaittu. Kuviossa tarkastellaan miten eri taustatekijät vaikuttavat yksityiseen eläkesäästämiseen. Siitä voidaan huomata, että yksityinen säästäminen näyttää korreloivan melko selvästi taloudellisen tilanteen kanssa. Korkeammat tulot, korkeampi koulutus ja parempi kokemus toimeentulosta lisäävät yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Tilastollisesti merkitseviä eroja on kaikissa taustatekijöissä, kuitenkin edellä mainittujen lisäksi vahva yhteys näyttää olevan yksityisen eläkesäästämisen ja yrittäjyyden välillä. Ikäryhmistä luonnollisesti nuorimmalla ryhmällä säästäminen on vanhempia ikäluokkia harvinaisempaa. Sukupuolista miehillä säästäminen näyttää olevan hieman naisia yleisempää.

Kuvio 1. Yksityisen eläkesäästämisen yleisyys eri sosiodemografisissa ryhmissä.

Taulukko 5 vahvistaa kuvion 1 havaintoja. Tilastollisia eroavaisuuksia on sukupuolten, koulutusryhmien, tulotasojen ja toimeentulokokemuksien välillä. Mitä korkeampi koulutus tai mitä suuremmat ovat kotitalouden tulot, sitä yleisempää yksityinen eläkesäästäminen on. Mitä paremmin tulee tuloillansa toimeen vaikuttaa positiivisesti yksityisen vaurautumisen yleisyyteen. Muita tilastollisesti merkitseviä eroja on yrittäjien muita

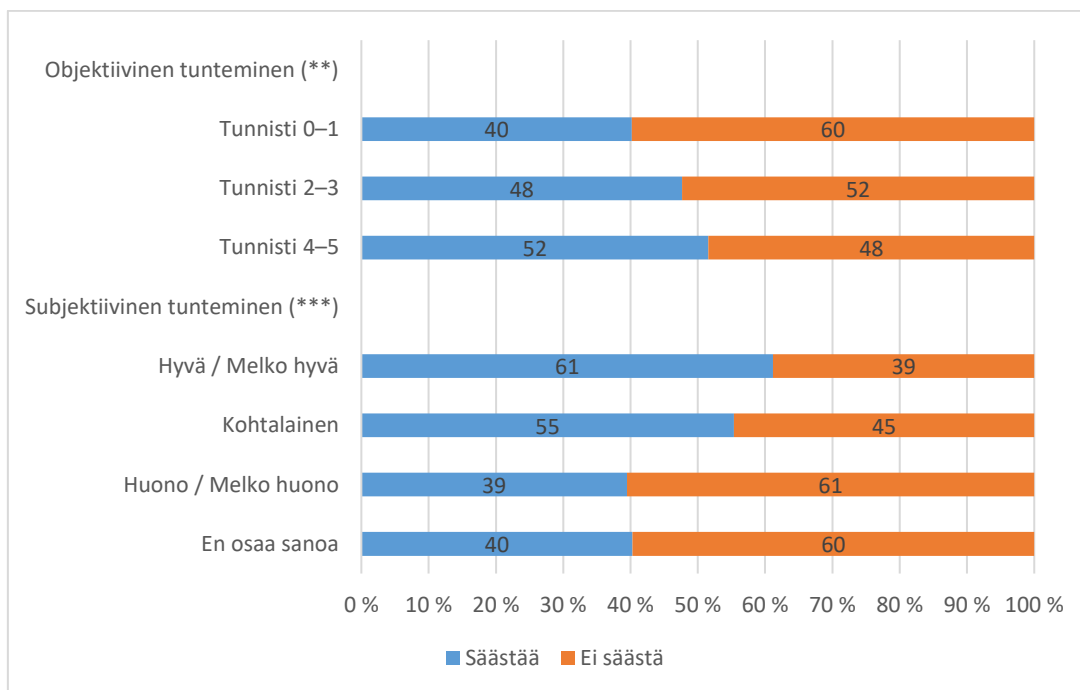
ammattiryhmiä yleisempi varautuminen eläkeikaan yksityisten säästöjen avulla. Sekä naisten että alimman ikäluokan varautuminen eläkeikaan yksityisten säästöjen avulla on harvinaisempaa vertailuryhmiin verrattuna.

Taulukko 5. Regressiotulokset: eläkesäästäminen taustatekijöiden suhteen.

Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeikää varten? 1 = kyllä, muutoin 0.	
Sukupuoli	Kerroin (keskivirhe)
Mies	[ref.]
Nainen	-0,476 ^{***} (0,120)
Ikä	
25–34	-0,533 ^{**} (0,194)
35–44	-0,012 (0,185)
45–54	[ref.]
55–64	0,320 [*] (0,159)
65–67	0,484 (0,267)
Koulutus	
Perusaste	[ref.]
Keskiaste	0,246 (0,193)
Alempi korkea-aste	0,649 ^{***} (0,186)
Ylempi korkea-aste	0,726 ^{***} (0,220)
Siviilisäätty	
Avo- tai avioliitossa	[ref.]
Eronnut tai leski	0,037 (0,189)
Naimaton	0,115 (0,178)
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja yksityinen sektori	[ref.]
Palkansaaja julkinen sektori	-0,144 (0,152)
Yrittäjä	0,880 ^{***} (0,228)
Eläkkeellä	-0,161 (0,214)
Työtön	0,012 (0,292)
Muut	0,323 (0,275)
Kotitalouden tulot	
Alle 1 500 e/kk	[ref.]
1 500–2 499 e/kk	0,447 [*] (0,208)
2 500–3 499 e/kk	0,825 ^{***} (0,236)
Yli 3 500 e/kk	0,851 ^{**} (0,275)
Kuinka tulet toimeen tuloillasi tällä hetkellä?	
Suurin vaikeuksin	[ref.]
Vaikeuksin	-0,311 (0,414)
Pienin vaikeuksin	0,112 (0,376)
Melko helposti	0,757 [*] (0,372)
Helposti	0,994 ^{**} (0,383)
Hyvin helposti	1,620 ^{***} (0,405)
N	1690

5.1 Eläkelukutaidon merkitys yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen

Kuviossa 2 esitetään objektiivisen ja subjektiivisen eläkejärjestelmän tuntemisen vaikutus yksityiseen eläkesäästämiseen. Kuviosta voidaan huomata korrelaatio objektiivisen eläkejärjestelmän tuntemisen ja yksityisen eläkesäästämisen välillä. Mitä korkeammalla tasolla objektiivinen eläkejärjestelmän tunteminen on, sitä useammin henkilö on varautunut eläkeikaan yksityisillä säästöillä. Subjektiivisen eläkejärjestelmän tuntemisen osalta voidaan erottaa kaksi ryhmää; kohtalaisesti tai paremmin tuntevat ja huonommin kuin kohtalaisesti tuntevat. Yli puolet vähintään kohtalaiseksi tietonsa arvioivista ovat varautuneet eläkeikaan yksityisillä säästöillä.

Kuvio 2. Yksityinen eläkesäästäminen objektiivisen ja subjektiivisen tiedon suhteen.

Tenhunen ja muut (2020, s. 42–59) ovat havainneet eläkejärjestelmän tuntemisen, niin subjektiivisen kuin objektiivisen, olevan yhteydessä koulutukseen, ja lisäksi koulutus ja tulotaso ovat yhteydessä subjektiiviseen eläkejärjestelmän tuntemiseen. Parempi kuva tiedon vaikutuksesta saadaan, kun tarkastellaan kysymystä regressiomallien avulla. Taulukosta 6 huomataan, että taustatekijöiden kontrolloimisen jälkeen objektiivisen

tiedon merkitys yksityistä eläkesäästämistä selittävänä tekijänä muuttuu tilastollisesti merkitsemättömäksi.

Taulukko 6. Regressiotulokset: eläkejärjestelmän tunteminen ja yksityinen eläkesäästäminen.

Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeaikaa varten? 1 = kyllä, muutoin 0.						
Selittävät muuttujat:						
Objektiivinen tieto:						
Kuinka monta väitettä tunnisti oikein?	<i>kerroin (keskivirhe)</i>		<i>kerroin (keskivirhe)</i>		<i>kerroin (keskivirhe)</i>	
<i>Jatkuva (0–5)</i>	0,066 (0,047)	0,113** (0,041)				
<i>Tunnisti 0–1</i>			[ref.]	[ref.]		
<i>Tunnisti 2–3</i>			0,111 (0,141)	0,304* (0,125)		
<i>Tunnisti 4–5</i>			0,224 (0,176)	0,461** (0,155)		
Subjektiivinen tieto:						
Tuntee eläketurvaa						
Hyvin / Melko hyvin					[ref.]	[ref.]
Kohtalaisesti					-0,125 (0,187)	-0,240 (0,173)
Huonosti / Melko huonosti					-0,667*** (0,181)	-0,883*** (0,164)
Kontrollit	Kyllä	Ei	Kyllä	Ei	Kyllä	Ei
N	1690	1752	1690	1752	1657	1717

Tulos on linjassa Elinderin ja muiden (2020) Ruotsissa tekemän havainnon kanssa. Tämä vastaa myös Kalmin ja Ruuskasen (2018) löydöstä talouslukutaidon ja eläkesuunnittelun välisestä yhteydestä Suomessa.

Kuvio 2 näytti subjektiivisen tiedon osalta selvän eron vähintään melko huonosti tietävien ja muiden ryhmien välillä. Taulukosta 6 tämä nähdään vielä selkeämmin, kun tilastollisesti merkitsevä ero muodostuu vähintään melko huonoksi tietonsa arvioivien ja muiden välillä, eli huonoksi koettu tietämys vähentää yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Kontrolloidussa mallissa ryhmien välinen ero hieman pienenee, kuitenkin se on edelleen selvä ja tilastollisesti merkitsevä.

Taulukon 7 regressiomallit, joissa tarkastellaan objektiivisen ja subjektiivisen eläkejärjestelmän tuntemisen yhteisvaikutusta ei varsinaisesti muuta tuloksia, vrt. taulukko 6 ja 7. Ainoa muutos on, että objektiivisen tiedon merkitys poistuu myös kontrolloimattomasta mallista.

Taulukko 7. Regressiotulokset: eläkejärjestelmän tuntemisen yhteisvaikutus.

Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeaikaa varten? 1 = kyllä, muutoin 0.		
Selittävät muuttujat:		
Kuinka monta väitettä tunnisti oikein?	Kerroin (keskivirhe)	Kerroin (keskivirhe)
<i>Jatkuva 0–5</i>	0,018 (0,048)	0,067 (0,043)
Tuntee eläketurvaa		
Hyvin / Melko hyvin	[ref.]	[ref.]
Kohtalaisesti	-0,115 (0,189)	-0,207 (0,174)
Huonosti / Melko huonosti	-0,651*** (0,186)	-0,834*** (0,166)
Kontrollit	Kyllä	Ei
N	1657	1717

Taulukoiden 6 ja 7 regressiotulokset on esitetty kokonaisuudessaan taustatekijöiden kanssa liitetiedoissa.

Tenhunen ja muut (2020, s. 43) kirjoittavat mahdollisista tietomuuttujiin liittyvistä ongelmista. He toteavat, että molempiin niin objektiiviseen kuin subjektiiviseen tietomuuttuun sisältyy mahdollisia ongelmia. Aineisto kerättiin kotona täytettävällä kyselylomakkeella eikä sen täyttämistä valvottu, joten on mahdollista, että vastaaja on käyttänyt apuvälineitä ja näin objektiivinen tietomuuttuja ei kuvaisi täydellisesti tiedontasoa. Subjektiivinen tietomuuttuja perustuu omaan arvioon tiedontasosta, jolloin eri ihmiset voivat ajatella eri tavoin esimerkiksi millainen tiedon määrä riittää hyvään tiedontasoon. Vastaaja voi myös yli- tai aliarvioida oman tiedontasonsa.

Muuttujiin liittyvistä mahdollisista ongelmista huolimatta voidaan todeta, ettei objektiivinen eläkejärjestelmän tunteminen vaikuta yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen.

Tilastollisesti merkitsevä yhteys saadaan ainoastaan mallissa, jossa objektiivinen tieto on ainoa selittävä muuttuja. Niiden keskuudessa, jotka arvioivat eläkejärjestelmän tuntemisensa vähintään melko huonoksi, yksityinen eläkesäästäminen on muita ryhmiä harvinaisempaa. Vähintään melko huonoksi arvioitu eläkejärjestelmän tunteminen vähensi jokaisessa mallissa tilastollisesti merkitsevällä tavalla yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä.

Subjektiiivisen arvion tiedontasosta on kuitenkin havaittu kasvavan iän myötä, kun objektiivisesti mitattuna nuoremmat ikäryhmät tuntevat eläkejärjestelmän paremmin (Tenhunen & muut, 2020, taul. 4.8.). Tenhunen ja muut (2020, s. 61) mainitsevat, että objektiivisesti ja subjektiivisesti mitatut tiedontasot eivät vastaa täysin toisiansa, ja moni vastaaja aliarvioi oman tiedontasonsa. Samalla he kuitenkin mainitsevat, että lähes 13 prosenttia vastanneista arvioi eläkejärjestelmän tuntemisensä vähintään melko hyväksi, mutta oikein-väärin-väittämistä he tunnustivat enintään yhden. Korrelaatio subjektiivisen ja objektiivisen tiedontason välillä on positiivinen, muttei kovinkaan suuri, $\rho=0,19$ (Tenhunen & muut, 2020, s. 63). Tämä osaltaan kyseenalaistaa subjektiivisen tiedon merkityksen tiedontasoa mittaavana muuttujana. Voidaankin luotettavasti ajatella, ettei eläkejärjestelmän tuntemisellä ole Suomessa vaikutusta yksittäisen henkilön eläkesäästämispäätökseen.

Liitteestä 2 huomataan, että toistuvasti kaikissa regressiomalleissa nuorin ikäryhmä ja naiset varautuvat vertailuryhmiänsä harvemmin eläkeiänsä yksityisen eläkesäästämisen avulla. Korkeakoulutus, tulotaso ja kokemus toimeentulosta vaikuttavat positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen. Ammattiryhmistä yrittäjissä eläkesäästäminen on muita yleisempää. Objektiivisen eikä subjektiivisen tiedon kontrolloiminen malleissa suurelta osin muuta taulukon 5 tuloksia, jossa yksityistä eläkesäästämistä selitettiin ainoastaan sosiodemografisilla tekijöillä.

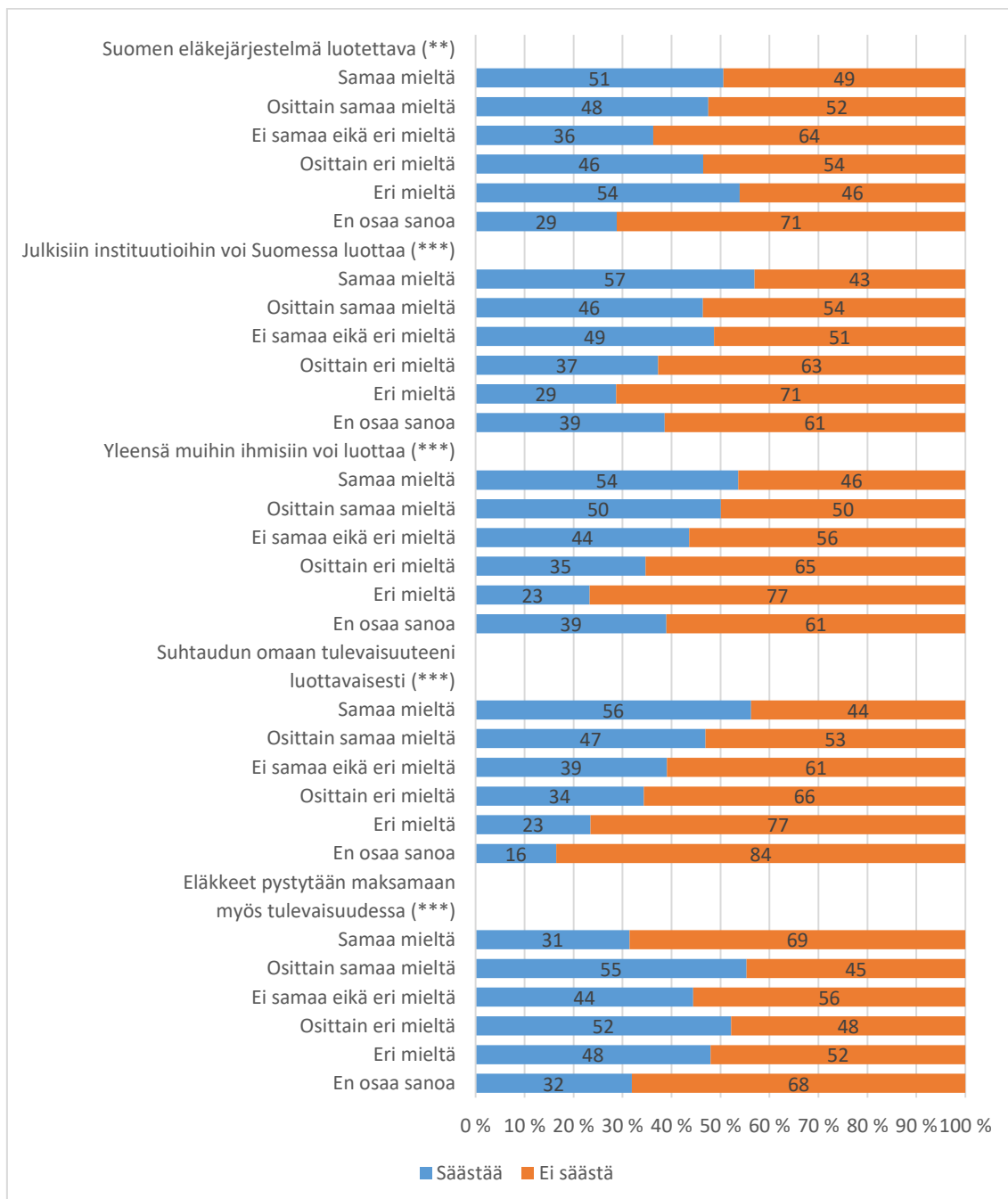
5.2 Luottamus yksityistä eläkesäästämistä selittävänä tekijänä

Luottamuksen ja vapaaehtoisen varautumisen välinen yhteys on kirjallisuudessa jäänyt pienemmälle huomiolle kuin tiedon ja yksityisen eläkesäästämisen tai -suunnittelun välisen yhteyden tutkiminen. Aikaisemmissa tutkimuksissa epäluottamuksen on havaittu kasvattavan yksityisen säästämisen yleisyyttä (Tenhunen, 2012, s. 71; Ahonen & Liukko, 2016). Erityisesti säästäminen on ollut yleistä niiden keskuudessa, jotka suhtautuvat epäileväisesti eläkelupauksen toteutumiseen eli epäilevät, ettei jo luvattuja eläkkeitä pystytä tulevaisuudessa maksamaan (Tenhunen, 2012; Ahonen & Liukko, 2016).

Ricci ja Caratelli (2017) ovat tutkineet talouslukutaidon lisäksi myös, miten luottamus rahoitusmarkkinainstituutioita kohtaan vaikuttaa eläkesuunnitteluun ja yksityiseen eläkesäästämiseen. Luottamuksen mittarina he käyttivät sosiaalisen pääoman määrää, jota mitattiin maakunnassa suoritetun vapaaehtoistyön määrällä. Luottamus ei Italiassa vaikuttanut eläkesuunnitteluun, mutta parempi luottamus rahoitusmarkkinainstituutioita kohtaan lisää yksityistä eläkesäästämistä (Ricci & Caratelli, 2017, s. 61). Suomen ulkopuolella tehdyissä tutkimuksissa on havaittu, että osakemarkkinoille osallistumisen todennäköisyyttä lisää parempi luottamus rahoitusmarkkinoihin (Balloch & muut, 2015, s. 1956) sekä ihmisiin (Georgarakos & Pasini, 2011, s.722; Guiso & muut, 2008, s. 2592).

Kuviossa 3 esitetään, miten luottamus vaikuttaa yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen. Eläkejärjestelmään kohdistuva luottamus tai epäluottamus eivät kuvion 3 perusteella muodosta mitään selkeää kaavaa yksityisen eläkesäästämisen suhteen. Erot ryhmien välillä ovat pieniä, pois lukien epävarmat ja neutraalisti suhtautuvat – en osaa sanoa ja ei samaa eikä eri mieltä -ryhmät. Edellä olevien ryhmien yksilöt painottuvat objektiivisesti vähiten tietäviin ryhmiin, eli mielipiteen puute voi olla seurausta huonosta eläkejärjestelmän tuntemisesta. Muiden luottamusta mittaavien muuttujien kohdalla nähdään selkeästi, että erimielisyysasteen kasvu vähentää yksityisen säästämisen yleisyyttä. Eläkelupauksen kohdalla nähdään selvästi, että samaa mieltä väitteen kanssa olevat ja en osaa sanoa -vastanneet varautuvat eläkeaikaan yksityisten säästöjen avulla muita ryhmiä

harvemmin. Pienikin epäileväisyys eläkelupaukseen kasvattaa yksityisen eläkesäästä-
sen yleisyyttä.

Kuvio 3. Yksityinen eläkesäästäminen luottamuslajien suhteen.

Taulukon 8 ylemmässä osiossa, jossa tuloksia ei kontrolloida, näkyy jo kuviossa 3 havaitut eroavaisuudet ryhmien välillä. Myös kaikissa taulukon 8 regressiomalleissa selitettävänä muuttujana on yksityinen eläkesäästäminen – *varautunut eläkeaikaan yksityisten*

säästöjen avulla 1, muutoin 0. Kontrolloimattomissa malleissa luottamus eläkejärjestelmään ei oikeastaan selitä yksityistä eläkesäästämistä. Muiden muuttujien, pois lukien eläkelupaumuuttaja, kohdalla kuitenkin nähdään, että alhaisempi luottamus vähentää yksityisten säästöjen avulla eläkeikaan varautumista. Pienikin epäluottamus eläkelupaukseen heijastuu tilastollisesti merkitsevästi yksityiseen eläkesäästämiseen. Kuitenkin malleja kontrolloidessa kaikki tilastollisesti merkitsevät kertoimet poistuvat julkisiin instituutioihin luottamisen ja tulevaisuuteen luottamisen kohdalla, kolme muuta luottamusmuuttujaa säilyy tilastollisesti merkitsevinä selittäjinä. Taustatekijöiden kontrolloimisen jälkeen epäluottamus eläkejärjestelmään ja eläkelupausta kohtaan lisäävät yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Heikko luottamus muita ihmisiä kohtaan vähentää yksityisen eläkesäästämisen todennäköisyyttä. Havainto muihin ihmisiin kohdistuvasta luottamuksesta on linjassa kansainvälisten tulosten kanssa, joissa parempi luottamus ihmisiä kohtaan lisää säästämistä (Georgarakos & Pasini, 2011; Guiso & muut, 2008).

Taulukko 8. Regressiotulokset: yksityinen eläkesäästäminen ja luottamus.

Selittävä muuttuja; oletko säästänyt tai säästätkö eläkeikää varten? 1 = kyllä, muutoin 0.					
	Selittävä muuttuja				
	Eläkejärjestelmä on luotettava	Julkisiin instituutioihin voi luottaa	Muihin ihmisiin voi luottaa	Luotan tulevaisuuteeni	Luottamus eläkelupaukseen
Kontrolloimattomat			Kerroin (keskivirhe)		
Samaa mieltä	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Osittain samaa mieltä	-0,123 (0,122)	-0,423*** (0,125)	-0,142 (0,148)	-0,373** (0,120)	0,994*** (0,225)
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,586** (0,219)	-0,331 (0,219)	-0,402* (0,203)	-0,696*** (0,205)	0,557* (0,233)
Osittain eri mieltä	-0,166 (0,180)	-0,800*** (0,179)	-0,777*** (0,198)	-0,898*** (0,202)	0,869*** (0,218)
Eri mieltä	0,134 (0,252)	-1,188*** (0,241)	-1,338*** (0,318)	-1,433*** (0,313)	0,699** (0,234)
N	1669	1729	1732	1719	1528
Kontrolloidut	M1	M2	M3	M4	M5
Samaa mieltä	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Osittain samaa mieltä	0,053 (0,141)	-0,209 (0,144)	-0,124 (0,169)	-0,077 (0,135)	0,983*** (0,264)

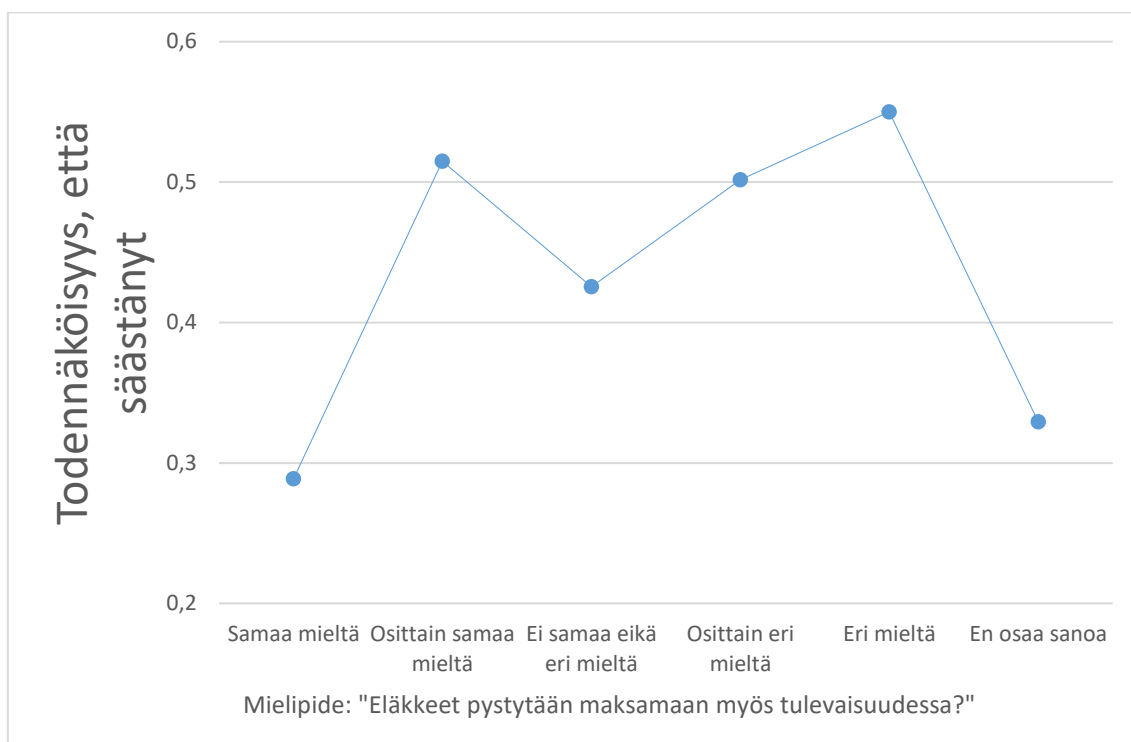
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,155 (0,255)	0,087 (0,253)	-0,309 (0,232)	-0,227 (0,238)	0,628* (0,272)
Osittain eri mieltä	0,460* (0,220)	-0,294 (0,217)	-0,480* (0,225)	-0,098 (0,232)	0,932*** (0,259)
Eri mieltä	0,792** (0,301)	-0,476 (0,272)	-0,757* (0,360)	-0,474 (0,372)	1,125*** (0,281)
N	1610	1668	1671	1659	1470

Eläkelupauksen kohdalla tulokset eivät varsinaisesti eroa kontrolloidun ja kontrolloimattoman mallin välillä. Pienikin epäluottamus eläkelupausta kohtaan lisää yksityistä eläkesäästämistä. Kuvio 4 havainnollistaa eron samaa mieltä -vastanneiden ja enemmän eri mieltä eläkelupausväitteen kanssa olevien välillä. Siitä nähdään, että säästämisen todennäköisyydessä tapahtuu suuri lisäys, kun henkilö kokee pientäkin epäileväisyyttä eläkelupausta kohtaan. Taulukossa 9 keskimäinen sarake esittää, millä todennäköisyydellä kyseinen ryhmä on varautunut eläkeikaan yksityisten säästöjen avulla. Oikeanpuoleisin sarake esittää marginaalivaikutukset verrattuna samaa mieltä oleviin eli kuinka monta prosenttiyksikköä eläkesäästämisen todennäköisyys ryhmässä eroaa vertailuryhmään verrattuna. Säästämistodennäköisyyden ja marginaalivaikutuksien keskivirheet ovat suu- luissa alapuolella. Taulukossa 9 nähdään miten luottamus eläkelupausta kohtaan vaikuttaa todennäköisyyteen varautua eläkeikaan yksityisten säästöjen avulla. Taulukosta ha- vaitaan, että ero säästämisen todennäköisyydessä samaa mieltä eläkelupausväittämän kanssa olevilla ja muilla on merkittävä. Kuitenkin osittain samaa mieltä -vastanneiden tai sitä vähemmän luottavien välillä yksityisen säästämisen todennäköisyyksissä ei ole suurta eroa. Todennäköisyys yksityisiin eläkesäästöihin kasvaa noin 23 prosenttiyksiköllä, kun siirrytään samaa mieltä olevista osittain samaa mieltä oleviin.

Taulukko 9. Yksityisen eläkesäästämisen ennustetut todennäköisyydet ja marginaalivaikutukset todennäköisyyksiin.

Luottamus eläkelupaukseen	Ennustettu yksityisen säästämi- sen todennäköisyys keskiar- voissa	Marginaalivaikutukset todennä- köisyyksiin keskiarvoissa
Samaa mieltä	0,298*** (0,047)	[ref.]
Osittain samaa mieltä	0,515*** (0,032)	0,226*** (0,058)
Ei samaa eikä eri mieltä	0,426*** (0,035)	0,137* (0,058)

Osittain eri mieltä	0,502*** (0,027)	0,213*** (0,054)
Eri mieltä	0,550*** (0,041)	0,261*** (0,060)
En osaa sanoa	0,329*** (0,041)	0,041 (0,062)
N	1866	1866

Kuvio 4. Luottamus eläkelupaukseen ja yksityisen eläkesäästämisen todennäköisyys.

Taulukosta 10 nähdään, ettei luottamusmuuttujien erillisvaikutuksen ja yhteisvaikutuksen välillä ole kovinkaan suuria eroavaisuuksia. Yksityinen varautuminen eläkeikaan on yleisempään niiden joukossa, jotka eivät luota eläkejärjestelmään. Pienikin epäileväisyys eläkelupausta kohtaan edelleen kasvattaa yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Merkittävimpinä eroina voidaan nähdä, ettei taulukossa 10 luottamus muita ihmisiä kohtaan vaikuta yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen, ja että luottamus omaa tulevaisuutta ja instituutioita kohtaan tulevat tilastollisesti merkitseviksi muuttujiksi. Luottavaisesti tulevaisuuteensa suhtautuvien ja instituutioihin luottavien keskuudessa yksityinen eläkesäästäminen on epäileväisemmin suhtautuvia yleisempää.

Taulukko 10. Regressiotulokset: luottamusmielipiteiden yhteisvaikutus.

Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeaikaa varten? 1 = kyllä, muutoin 0. (M6)	
Eläkejärjestelmä on luotettava	Kerroin (keskivirhe)
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	0,167 (0,177)
Ei samaa eikä eri mieltä	0,120 (0,301)
Osittain eri mieltä	0,669* (0,282)
Eri mieltä	1,184** (0,407)
Julkisiin instituutioihin voi luottaa	
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	-0,350 (0,182)
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,009 (0,319)
Osittain eri mieltä	-0,603* (0,274)
Eri mieltä	-1,098** (0,354)
Muihin ihmisiin voi luottaa	
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	0,000 (0,195)
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,132 (0,279)
Osittain eri mieltä	-0,348 (0,260)
Eri mieltä	-0,069 (0,397)
Luotan tulevaisuuteeni	
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	0,035 (0,163)
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,123 (0,277)
Osittain eri mieltä	-0,238 (0,285)
Eri mieltä	-0,931* (0,411)
Luottamus eläkelupaukseen	
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	1,069*** (0,275)
Ei samaa eikä eri mieltä	0,676* (0,292)
Osittain eri mieltä	1,044*** (0,279)
Eri mieltä	1,266*** (0,3100)
Kontrollit	Kyllä
N	1403

Tutkielman tulokset mukailevat pitkälti aikaisemmin havaittuja kaavamaisuuksia. Parempi yleinen luottamus lisää jonkin verran yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Eläkejärjestelmään kohdistuva epäluottamus lisää yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä, kun taustamuuttajat on kontrolloitu. Edelleen taustamuuttajien – sosiodemografisten tekijöiden ja toimeentulon – kontrolloimisen jälkeen yksityisen eläkesäästämisen todennäköisyyttä erityisesti lisää pienikin epäluottamus eläkelupausta kohtaan.

5.3 Tiedon ja luottamuksen yhteysvaikutus yksityiseen eläkesäästämi- seen

Tiedon ja luottamuksen yhteisvaikutusta tarkastellessa, huomataan yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen vaikuttavien muuttujien olevan pitkälti samoja kuin aikaisemmissa regressiomalleissa. Taulukosta 11 huomataan että, parempi koettu eläkejärjestelmän tunteminen kasvattaa yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Yksityinen eläkesäästäminen myös yleistyy eläkejärjestelmään ja sen yksityiskohtiin kohdistuvan epäluottamuksen lisääntyessä. Parempi luottamus julkisia instituutioita kohtaan ymmärrettävästi kasvattaa myös yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Objektiiivinen tieto eivätkä muut luottamusmuuttujat vaikuta tilastollisesti merkitsevällä tavalla yksityisen eläkesäästämisen yleisyyteen.

Taulukko 11. Regressiotulokset: tuntemisen ja luottamuksen yhteisvaikutus.

Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeaikaa varten? 1 = kyllä, muutoin 0.	
Kuinka monta väitettä tunnisti oikein?	Kerroin (keskivirhe)
Jatkuva 0–5	0,008 (0,055)
Tuntee eläketurvaa	
Hyvin / melko hyvin (ref.)	[ref.]
Kohtalaisesti	-0,123 (0,199)
Huonosti / melko huonosti	-0,588** (0,197)
Eläkejärjestelmä luotettava	
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	0,153 (0,177)
Ei samaa eikä eri mieltä	0,139 (0,309)
Osittain eri mieltä	0,620* (0,287)
Eri mieltä	1,163** (0,407)
Julkisiin instituutioihin voi luottaa	
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	-0,345 (0,183)
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,066 (0,315)
Osittain eri mieltä	-0,684* (0,273)
Eri mieltä	-1,140** (0,359)
Muihin ihmisiin voi luottaa	
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	0,031 (0,200)
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,086 (0,282)
Osittain eri mieltä	-0,286 (0,266)
Eri mieltä	-0,028 (0,412)
Luotan tulevaisuuteeni	
Samaa mieltä	[ref.]

Osittain samaa mieltä	0,063 (0,166)
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,112 (0,284)
Osittain eri mieltä	-0,195 (0,292)
Eri mieltä	-0,725 (0,416)
Luottamus eläkelupaukseen	
Samaa mieltä	[ref.]
Osittain samaa mieltä	1,172*** (0,278)
Ei samaa eikä eri mieltä	0,820** (0,297)
Osittain eri mieltä	1,148*** (0,281)
Eri mieltä	1,394*** (0,312)
Kontrollit	Kyllä
N	1385

5.4 Viivyttely yksityisen eläkesäästämisen aloittamisessa

Tutkielman luvussa 2.1. esitettiin, että liian alhaisiksi jääneet eläkesäästöt voivat olla seurausta säästämisen aloittamisen lykkäämisestä tulevaisuuteen. Vaikka Suomessa on laaja julkinen eläketurva, jonka turvin taataan jokaiselle vähimmäistoimeentulo, on silti mahdollista, että itsekontrolliongelmien aiheuttavat Suomessakin liian matalia eläkesäästöjä halutun toimeentulon tason kannalta. Tässä luvussa tarkastellaan, onko Suomessa havaittavissa merkkejä viivytystä. Aikaisemmin Tenhunen (2012) on tarkastellut itsekontrolliongelmien mahdollista roolia säästämättä jättämisen taustalla, ja tullut johtopäätökseen, ettei ainakaan suurelta osin Suomessa syynä ole itsekontrolliongelmien tai tiedon-tasoon liittyvät ongelmat. Tässä tutkielmassa aikaisemmin jo huomattiin, ettei Suomessa eläketurvan tunteminen kasvata yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä.

Taulukosta 12 nähdään, että nuorin ikäryhmä ja opiskelijat eivät ole ajatelleet eläkesäästämistä tai he haluavat käyttää rahansa nykyhetken kulutukseen. Erityisesti nuorimman ryhmän keskuudessa säästäminen aiotaan aloittaa vasta myöhemmin. Säästämisen lykkääminen tai nykykulutuksen painottaminen ei vielä tarkoita itsekontrolliongelmia, vaan se voi olla täysin tietoinen ja perusteltu päätös (Tenhunen, 2012, s. 63). Voidaan ajatella esimerkiksi elinkaarimallia, jossa elinkaaren alkuvaiheilla säästäminen on negatiivista. Opiskelijat rahoittavat opintojaan lainarahalla ja töissä olevien nuorten palkka sekä urakehitys on vanhempia työntekijöitä jäljessä, joten on mahdollista, ettei palkka

mahdollista säästämistä ilman suurta kulutuksesta luopumista. Voidaankin uskottavasti ajatella, ettei ainakaan suurilta osin nuorten tai opiskelijoiden kohdalla säästämättä jättäminen ole seurausta viivytelystä, vaan tarpeesta käyttää tulot menoihin.

Taulukko 12. Nykykulutuksen painottaminen säästämättä jättämisen syynä.

			Eivät ole säästäneet, koska		
	Kaikki	Eivät ole säästäneet	aikovat aloittaa säästämisen myöhemmin	haluavat käyttää rahat nykyhetkiseen kulutukseen	ei ole ajatellut säästämistä
Sukupuoli					
Mies	50,3	45,9	44,5	55,9	51,0
Nainen	49,7	54,1	55,5	44,1	49,0
Ikäluokka					
25–34	22,3	26,3	51	35,3	45,2
35–44	22,5	20,4	32,5	24,5	14,7
45–54	22,3	21,3	12	15,6	14,6
55–64	25,6	24,6	4,5	19,1	19,6
65–67	7,3	7,5	0	5,5	5,9
Koulutus					
Perusaste	13,4	17,6	5,5	13,8	16,1
Keskiaste	26,7	31,3	34,3	32,7	33,4
Alempi korkea-aste	37,5	34	27,2	33,8	31,1
Ylempi korkea-aste	22,3	17,1	32,9	19,7	19,5
pääasiallinen toiminta					
Opiskelija	3,4	4	7,4	7,1	7,4
Palkansaaja yks. sektori	39,8	37,9	53,7	42,6	43,2
Palkansaaja julk. sektori	24,9	25,1	26,8	29	23,3
Yrittäjä tai maatalousyrittäjä	8,1	4,6	2,5	3,2	5,1
Työtön	6	8	3,2	5,8	5,7
Eläkkeellä	14,2	16,1	0,7	8,7	11,1
Muusta syystä työelämän ulkopuolella	3,7	4,3	5,7	3,7	4,2

Kiinnostavimmat tapaukset viivytelyn suhteen muodostavat 35–44-vuotiaat, ylemmän korkea-asteen suorittaneet ja yksityisen sektorin palkansaajat. 35–44-vuotiaiden ryhmässä on usein ajateltu säästämistä, mutta kuitenkin jätetään säästämättä, koska säästäminen aiotaan aloittaa vasta tulevaisuudessa. Muissa edellä mainituissa ryhmissä

myös aiotaan aloittaa säästäminen vasta myöhemmin. On mahdollista, että näissä ryhmissä on henkilöitä, joille säästämisen aloittaminen on haastavaa viivyttylän takia. On kuitenkin huomioitava, että ainakin osa palkansaajista on opiskelijoita. Tenhusen (2012) taulukossa 15 yli 35-vuotiaat eivät ole yliedustettuina kuten tämän tutkielman taulukossa 12 vastauksen, *aikoo aloittaa säästämisen myöhemmin*, kohdalla. 25–34-vuotiaat eivät ole enää vuoden 2019 aineistossa niin vahvasti yliedustettuina kuin olivat vuonna 2012. Noin 30-vuoden iässä perheisiin syntyy ensimmäisiä lapsia ja samassa iässä keskimäärin on ostettu ensiasunto (Tilastokeskus 2020; Tilastokeskus 2018). Taloudellisesti nämä ovat merkittäviä kulueriä, joten niillä voi hyvinkin olla vaikutusta haluun säästää tällä hetkellä. Kuitenkin tällöin voisi ajatella, että ryhmissä olisi yliedustusta vastauksen, *haluaa käyttää varallisuutensa nykyhetken kulutukseen*, kohdalla.

On mahdollista, että joissakin ryhmissä itsekontrolliongelmät ovat säästämisen aloittamisen viivyttylän syytä. Kyseessä voi kuitenkin olla elinkaaren vaiheeseen liittyvä tekijä myös nuorimman ikäryhmän ulkopuolella, perheen perustamisen tai opintolainojen pois maksamisen muodossa. Jotta viivyttylä voitaisiin tutkia tarkemmin, tarvittaisiin siihen soveltuvampi aineisto tai seuranta tutkimus, jossa selvitettäisiin vastauksen muuttumista ajan kuluessa.

6 Lopuksi

Suomessa laajan julkisen eläketurvan seurauksena yksityinen eläkesäästäminen voidaan nähdä täysin lisävarautumisena, jolla ei tarvitse paikata eläkekaton tai eläkepalkkakaton aiheuttamia leikkauksia eläkkeen suuruudessa, varautua työnantajan maksukyvyttömyyteen tai tukea sosiaaliturvaa saadakseen vähimmäistoimeentulon. Tulevina vuosikymmeninä yksityisten tai työnantajakohtaisten eläkejärjestelyiden merkitys lisääntyy niille henkilöille, jotka haluavat ylläpitää työuran aikaisen toimeentulon.

On esitetty, että itsekontrolliongelmien tai puutteiden tiedontasossa, muun muassa talouslukutaidossa, voivat johtaa liian alhaisiksi jääneisiin eläkesäästöihin. Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa onkin havaittu kausaalivaikutuksia talouslukutaidon ja eläkesuunnittelun välillä sekä itsekontrolliongelmien voivan johtaa liian vähäiseen säästämiseen. Myös eläkelukutaidon on havaittu lisäävän yksityistä säästämistä. Mahdollisesti, koska yksityinen eläkesäästäminen voidaan Suomessa nähdä lisävarautumisena, kansainvälisistä tutkimuksista poiketen Suomessa tai Pohjoismaissa ei ole havaittu talouslukutaidon vaikuttavan eläkesuunnitteluun. Mahdollisesti samaisesta syystä tässä tutkielmassa ei havaita eläkejärjestelmän paremman tuntemisen lisäävän yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä viiden prosentin merkitsevyystasolla. Aineiston perusteella ei myöskään havaita, että itsekontrolliongelmien ainakaan suurelta osin olisivat säästämättä jättämispäätöksen taustalla. Yksityisen eläkesäästämisen taustalla ovat suurelta osin taloudelliseen mahdollisuuksiin liittyvät tekijät, elinkaaren vaihe ja eläkejärjestelmään kohdistuva epäluottamus. Epärationalisuuden vähäistä roolia tukee havainto, että pienikin pelko julkisen eläkejärjestelmän maksukyvyttömyydestä lisää merkittävästi yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Kalmin ja Ruuskasen (2018) tutkimuksessa naiset olivat suunnitelleet eläkesäästämistä miehiä useammin, kuitenkin tämän tutkielman tulokset indikoivat, että miehet varautuvat eläkeikään yksityisillä säästöillä naisia useammin. Olisi siis selvitetävää mistä tämä ero johtuu, onko taustalla ainoastaan erot taloudellisissa mahdollisuuksissa vai onko taustalla muita selittäviä tekijöitä?

Tämän tutkielman tulokset viittaavat, ettei eläkejärjestelmän tuntemista parantamalla pystytä lisäämään yksityistä eläkesäästämistä. Luottamus julkisia instituutioita kohtaan kuitenkin kasvattaa yksityisen eläkesäästämisen yleisyyttä. Suomen seurattessa eurooppalaista trendiä, jossa eläketurvan järjestämistä siirretään enemmän yksilöiden ja työnantajien vastuulle, tulee valtion pitää huoli, että julkiset instituutiot pysyvät luotettavina, jotta ihmiset uskaltavat ja pystyvät säästämään. Mikäli tavoitellaan yksilöiden suurempaa vapautta päättää omista eläkesäästöistä, olisi selvitettävä ensiksi ainakin seuraavat kysymykset. Onko julkisen eläketurvan vähentäminen itsessään riittävä kannustin yksityisen eläkesäästämisen aloittamisella? Kärsivätkö suomalaiset itsekontrolliongelmista ja missä mittakaavassa? Ja erityisesti miten alhaisemmissa tuloryhmissä henkilöt reagoisivat muutokseen. Taloudellisten mahdollisuuksien ollessa yleisin syy säästämättä jättämisellä, on mahdollista, että suurempi valinnanvapaus ja nettotulojen kasvu voisi johtaa joidenkin osalta liian suureen nykykulutukseen, ja siten negatiivisesti henkilön eläkeaikaiseen toimeentuloon ja yhteiskunnan kannalta alhaisempaan kokonaisyhyvinvointin tasoon. Valtion lisätessä yksityistä eläkesäästämistä julkisen eläketurvan kustannuksella, olisi olennaista varmistaa, esimerkiksi oletusvalinnan avulla, että jokainen siirtää osan kulutuksestaan eläke-aikaan ja näin ylläpitää eläkejärjestelmän päätavoitetta – mahdollisuus toimeentuloon myös työuran jälkeen.

On muistettava, että tutkielmassa tarkasteltiin ainoastaan eläkesäästämistä. Ihmisellä voi kuitenkin olla pitkänaikavälin säästöjä ilman, että hän on määritellyt ne eläkesäästöiksi, ja aikoo kuluttaa säästöt tarvittaessa eläkkeellä, mutta tarvittaessa jo aikaisemmin. Talous- ja eläkelukutaito voivatkin heijastua voimakkaammin säästämiseen.

Eläketurvan siirtäminen yksilöiden vastuulle pahimmassa tapauksessa voi johtaa heidän kannaltansa alhaisempaan eläkkeiden ja kokonaisyhyvinvoinnin tasoon. Yhteiskunnan tasolla se voisi johtaa turhien sosiaaliturvamenojen kasvuun itsekontrolliongelmiensa sekä moraalikadon tai haitallisen valikoitumisen seurauksena. Vaikka talouselukutaito tai eläkejärjestelmän tunteminen eivät suoraan vaikuta yksilöiden eläkesäästämispäätöksiin, on mahdollista, että korkeampi tiedontaso auttaa ymmärtämään omien päätöksien

seuraukset, antaa informaatiota päätösten tekemiseen ja vähentää itsekontrolliongel-
mien aiheuttamia negatiivisia hyvinvointivaikutuksia.

Lähteet

- Adams, A., Cherchye, L., De Rock, B. & Verriest, E. (2014). Consume now or later? Time inconsistency collective choice and revealed preference. *The American Economic Review*, 104(12), 4147–4183. <http://doi.org/10.1257/aer.104.12.4147>
- Ahonen, K. & Liukko, J. (2016). Yksityinen säästäminen eläkeaikaa varten – mahdollisuus vai tarve? *Eläketurvakeskuksen tutkimuksia* 03/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-242-7>
- Almenberg, J. & Säve-Söderbergh, J. (2011). Financial literacy and retirement planning in Sweden. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 585–598. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000497>
- Ashraf, N., Karlan, D. & Yin, W. (2006). Tying Odysseus to the mast: Evidence from a commitment savings product in the Philippines. *The Quarterly Journal of Economics*, 121(2), 635–672. <https://doi.org/10.1162/qjec.2006.121.2.635>
- Atkinson, A. & Messy, F-A. (2012). Measuring financial literacy: results of the OECD / international network on financial education (INFE) pilot study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 15*. <https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Balloch, A., Nicolae, A. & Philip, D. (2015). Stock market literacy, trust, and participation. *Review of Finance*, 19(5), 1925–1963. <https://doi.org/10.1093/rof/rfu040>
- Barr, N. & Diamond, P. (2006). The economics of pensions. *Oxford Review of Economic policy*, 22(1), s.15–39. <https://10.1093/oxrep/grj002>
- Barr, N. (2013). The pension system in Finland: Adequacy, sustainability and system design. *Evaluation of the Finnish pension system*, part 1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-175-8>
- Boisclair, D., Lusardi, A. & Michaud, P-C. (2017). Financial Literacy and Retirement Planning in Canada. *Journal of Pension Economics and Finance*, 16 (3), 277–296. <https://doi.org/10.1017/S1474747215000311>
- Brown, M., & Graf, R. 2013. Financial Literacy and Retirement Planning in Switzerland. *Numeracy* 6, 6(2). <http://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.6>

- Bucher-Koenen, T. & Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 565–584. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000485>
- Chard, R. E., Rogofsky, D. & Yoong, Joanne. (2016). Wealthy or wise: How social security knowledge influences retirement preparedness [Konferenssijulkaisu]. American Association of Behavioral and Social Science, Las Vegas, NV, Yhdysvallat. https://www.researchgate.net/publication/331383028_Wealthy_or_Wise_How_Social_Security_Knowledge_Influences_Retirement_Preparedness
- Cronqvist, H. & Thaler, R. (2004). Design Choices in Privatized Social-Security Systems: Learning from the Swedish Experience. *American Economic Review*, 94(2), 424–428. <https://doi.org/10.1257/0002828041301632>
- Crossan, D., Feslier, D. & Hurnard, R. (2011). Financial literacy and retirement planning in New Zealand. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 619–365. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000515>
- Cupák, A., Kolev, G. I. & Brokešová, Z. (2019). Financial literacy and voluntary savings for retirement: novel causal evidence. *The European Journal of Finance*, 25(16). <https://doi.org/10.1080/1351847X.2019.1641123>
- Debets, S., Prast, H., Rossi, M. & van Soest, A. (2020). Pension communication, knowledge, and behaviour. *Journal of Pension Economics and Finance*, First View, 1–20. <https://doi.org/10.1017/S1474747220000232>
- Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168.
- Elinder, M., Hagen, J., Nordin, M. & Säve-Söderbergh, J. (2020). Who lacks pension knowledge, why and does it matter? Evidence from Swedish retirement savers. *IFAU Working paper 2020:24*. <https://www.ifau.se/en/Press/Abstracts/who-lacks-pension-knowledge-why-and-does-it-matter/>
- Eläketurvakeskus. (2020a). Eläkejärjestelmän kuvaus. Noudettu 2020–11–27 osoitteesta <https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elaketurva/elakejarjestelma-kuvaus/>

- Eläketurvakeskus. (2020b). Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2019. Eläketurvakeskuksen tilastoja, 8/2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020082663201>
- Eläketurvakeskus. (2020c). Eläkekatot. Noudettu 2020–11–27 osoitteesta <https://www.etk.fi/tyo-ja-elakkeet-ulkomailla/kansainvalista-vertailutietoa/elakekatot/>
- Eläketurvakeskus. (2021a). Eläkkeensaajien tulotaso. Noudettu 2021–01–12 osoitteesta <https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elaketurva/elakkeensaajien-tulotaso/>
- Eläketurvakeskus. (2021b). Lisäeläketurva. Noudettu 2021–01–27 osoitteesta <https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elaketurva/elakkeensaajien-tulotaso/lisaelaketurva/>
- Eläketurvakeskus. (2021c). Eläketurvan muutokset vuosi vuodelta. Noudettu 2021–02–24 osoitteesta <https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elakeuudistukset/aiemmat-uudistukset/muutokset-vuosi-vuodelta/>
- Eläketurvakeskus. (2021d). Muiden maiden eläkejärjestelmät. Noudettu 2021–03–03 osoitteesta <https://www.etk.fi/tyo-ja-elakkeet-ulkomailla/muiden-maiden-elakejarjestelmat/>
- Fornero, E. & Monticone, C. (2011). Financial literacy and retirement planning in Italy. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 647–564. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000473>
- Georgarakos, D. & Pasini, G. (2011). Trust, sociability, and stock market participation. *Review of Finance*, 15(4), 693–725. <https://doi.org/10.1093/rof/rfr028>
- Goda, G. S., Levy, M., Manchester, C. F., Sojourner, A. & Tasoff, J (2019). Predicting retirement savings using survey measures of exponential-growth bias and present bias. *Economic Inquiry*, 57(3), 1636–1658. <https://doi.org/10.1111/ecin.12792>
- Guiso, L., Sapienza, P. & Zingales, L. (2008). Trusting the stock market. *The Journal of Finance*, 63(6), 2557–2600. <https://www.jstor.org/stable/20487944>
- Hayakawa, H. (2019). Time Preferences, intertemporal optimization, and the permanent income-life cycle hypothesis. *Growth*, 6(1): 1–11. <http://doi.org/10.20448/journal.511.2019.61.1.11>

- Hinrichs, K. (2021). Recent pension reforms in Europe: More challenges, new directions. An overview. *Social policy & Administration*, early view, 1–14. <https://doi.org/10.1111/spol.12712>
- Jappelli, T. & Padula, M. (2013). Investment in financial literacy and saving decisions. *Journal of Banking and Finance*, 37(8), 2779–2792. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2013.03.019>
- Kaarlo, R. (2019). Korjaus raportin Lakisääteiset eläkkeet – pitkän aikavälin laskelmat 2019 laskelmiin. Muistio. <http://urn.fi/URN:978-951-691-003-4>
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O-P. (2016). Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 112(1/2016), 6–21.
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O-P. (2018). Financial literacy and retirement planning in Finland. *Journal of Pension Economics and Finance*, 17(3), 335–362. <https://doi.org/10.1017/S1474747217000270>
- Kautto, M., Joentakanen, K., Klaavo, T., Lampi, J., Lassila, A., Poutiainen, E., Salonen, J., Uusitalo, H. & Vidlund, M. (2009). Eläkekattoa koskeva selvitys. *Eläketurvakeskuksen katsauksia*, 2009/14. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015112620131>
- Kela. (2021). Eläkkeelle jäävän pikaopas. Noudettu 2021–03–31 osoitteesta <https://www.kela.fi/elakelaiset-pikaopas>
- Klapper, L. & Panos, G. A. (2011). Financial Literacy and Retirement Planning: the Russian Case. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10 (4), 599–618. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000503>
- Klapper, L., Lusardi, A. & van Oudheusden, P. (2015). Financial literacy around the world: Insights from the Standard & Poor’s ratings services global financial literacy survey. <https://responsiblefinanceforum.org/publications/financial-literacy-around-the-world-insights-from-the-standard-poors-ratings-services-global-financial-literacy-survey/>
- Kotakorpi, K. & Matikka, T. (2017, elokuu 29). Pitääkö ylintä tuloveroprosenttia laskea? <https://vatt.fi/-/pitaako-ylinta-tuloveroprosenttia-laskea->
- Kujanpää, J. & Hietaniemi, M. (2019). *Työeläkkeen laskentaopas 2019*. Eläketurvakeskus. <http://urn.fi/URN:978-951-691-001-0>

- Laibson, D. (1997). Golden eggs and hyperbolic discounting. *Quarterly Journal of Economics*, 112(2), 443–477. <http://doi.org/10.1162/003355397555253>
- Laibson, D., Repetto, A. & Tobacman, J. (2007). Estimating discount functions with consumption choices over the lifecycle. *NBER working paper series*. <http://doi.org/10.3386/w13314>
- Landerretche, O. M. & Martínez, C. (2013). Voluntary savings, financial behaviour, and pension finance literacy: evidence from Chile. *Journal on Pension Economics and Finance*, 12(3), 251–297. <https://doi.org/10.1017/S1474747212000340>
- Loewenstein, G. (1999). Is more choice always better? *Social Security Brief*, 7, 1–7.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2011a). Financial literacy around the world: an overview. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 497–508. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000448>
- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2011b). Financial literacy and retirement planning in the United States. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 509–525. <https://doi.org/10.1017/S147474721100045X>
- Maunu, T. & Tenhunen, S. (2010). Eläkesäästäminen psykologisen taloustieteen näkökulmasta. *Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2010:8*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015112620024>
- Mielonen, A. (2021a). Eläkejärjestelmien riskit ja niiden jakautuminen eri osapuolille: Viiden maan työeläkejärjestelmät vertailussa. *Eläketurvakeskuksen raportteja*, 03/2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-330-1>
- Mielonen, A. (2021b, maaliskuu 11). Modernin työeläkkeen jäljillä – Eurooppa vs. Pohjois-Amerikka. <https://www.etk.fi/blogit/modernin-tyoelakkeen-jaljilla-eurooppa-vs-pohjois-amerikka/>
- Modigliani, F. & Brumberg, R. (1954). Utility analysis and the consumption function: an interpretation of cross-section data. Teoksessa Kurihara, K. (toim.), *Post-Keynesian Economics* (s. 388–437). Routledge.
- O'Donoghue, T. & Rabin, M. (1999). Doing it now or later. *The American Economic Review*, 89(1), 103–124.

- O'Donoghue, T. & Rabin, M. (2001). Choice and procrastination. *The Quarterly Journal of Economics*, 116(1), 121–160.
- Rantala, J. & Suoniemi, I. Työstä eläkkeelle: tulokehitys ja korvaussuhteet. *Eläketurvakeskuksen raportteja 03/2010*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-127-7>
- Ricci, O. & Caratelli, M. (2017). Financial literacy, trust and retirement planning. *Journal of Pension Economics and Finance*, 16(1), 43–64. <https://doi.org/10.1017/S1474747215000177>
- Sekita, S. (2011). Financial literacy and retirement planning in Japan. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 637–656. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000527>
- Shin, S., Kim, H. & Heath, C. J. (2019). Narrow framing and retirement savings decisions. *The Journal of Consumer Affairs*, 53(3), 975–997. <https://doi.org/10.1111/joca.12211>
- Smith, B. (2015). The Social Security Statement: Its Contribution to Retirement Planning. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 26(2), 118–128.
- SSA. (2020). A Summary of the 2020 annual reports. <https://www.ssa.gov/OACT/TRSUM/index.html>
- STM. (2019). Työeläkevakuutusmaksut vuodelle 2020 vahvistettu. Noudettu 2021–01–19 osoitteesta <https://stm.fi/-/tyoelakevakuutusmaksut-vuodelle-2020-vahvistettu>
- Tela. (2020). Työeläkkeiden rahastointi. Noudettu 2021–03–15 osoitteesta <https://www.tela.fi/rahastointi/qa>
- Tenhunen, S. (2012). Varautuminen eläke-aikaan – vapaaehtoisen säästämisen laajuus. *Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2012*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-173-4>
- Tenhunen, S. (2016). Eläkejärjestelmien tavoitteet ja ominaisuudet. Teoksessa Tenhunen, S. & Vaittinen, T. (Toim.), *Eläketalous* (2. uud. p., s. 47–83). FINVA.
- Tenhunen, S. (2017). Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen ja varhennus. Teoksessa Tenhunen, S., Airio, I., Kangas, O., Koskenvuo, K. & Kuivalainen, S. (Toim.), *Eläketiedon merkitys: Suomalaisten mielipiteet vuoden 2017 eläkeuudistuksesta* (s.47–

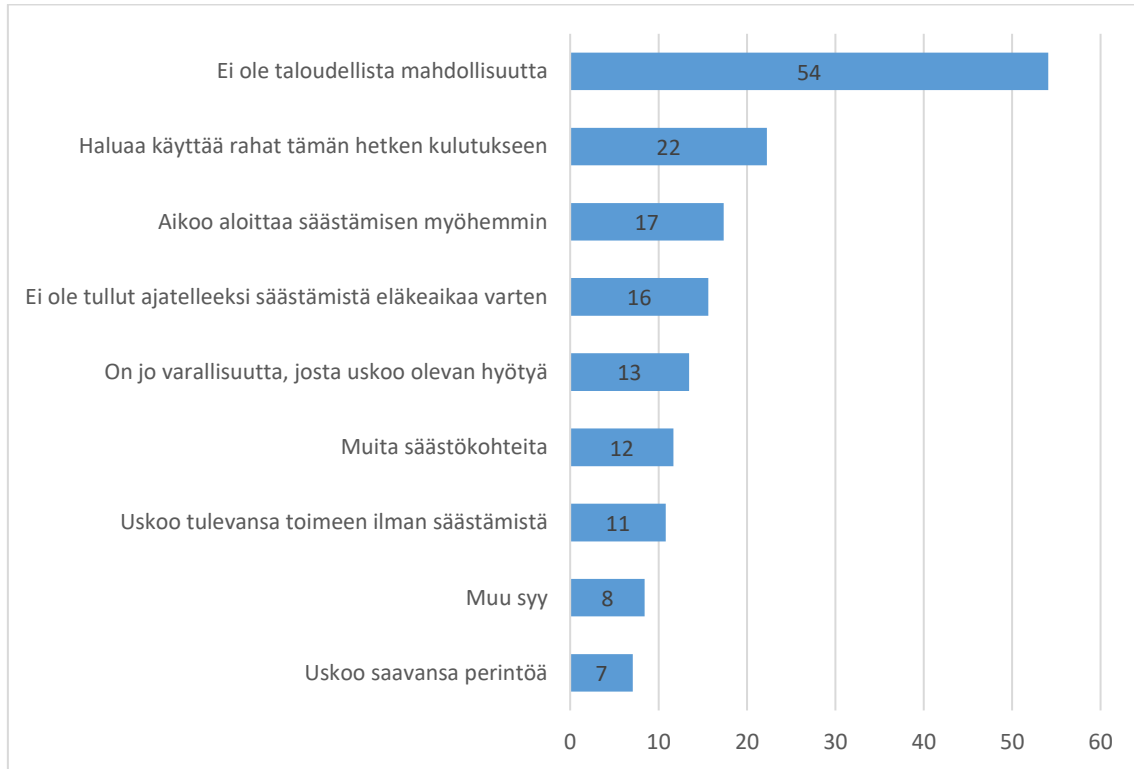
- 62). *Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2017*. <http://urn.fi/URN:978-951-691-263-2>
- Tenhunen, S., Ilmakunnas, I., Kuivalainen, S., Liukko, J., Mustonen, J. & Palomäki, L-M. (2020). Miten hyvin eläkeasiat ja vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan? Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä. *Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2020*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-321-9>
- Thaler, R. (1994). Psychology and savings policies. *American Economic Review*, 84(2), 186–192.
- Tikanmäki, H., Lappo, S., Merilä, V., Nopola, T., Kaarlo, R. & Sankala, M. (2019). Lakisääteiset eläkkeet: pitkän aikavälin laskelmat 2019. *Eläketurvakeskuksen raportteja 02/2019*. <http://urn.fi/URN:978-951-691-003-4>
- Tilastokeskus. (2019, lokakuu 10). Omistusasuminen vähenee nuorissa ikäluokissa. http://tilastokeskus.fi/til/asas/2018/01/asas_2018_01_2019-10-10_tie_002_fi.html
- Tilastokeskus. (2020, huhtikuu 24). Syntyvyyden aleneminen hidastui vuonna 2019. http://www.stat.fi/til/synt/2019/synt_2019_2020-04-24_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus. (n.d.). Pääasiallinen toiminta. Noudettu 2021–03–25 osoitteesta https://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/tyovoima_ulkopu.html
- Tuomala, M. (2009). *Julkistalous* (2. painos). Gaudeamus.
- Työeläke.fi. (2021a), Työnantaja tilittää työeläkemaksut. Noudettu 2021–02–24 osoitteesta <https://www.tyoelake.fi/tyonantajan-velvollisuudet/tyonantaja-tilittamaksut/>
- Työeläke.fi. (2021b). Työeläkkeen määrä. Noudettu 2021–01–19 osoitteesta <https://www.tyoelake.fi/paljonko-saan-elaketta/>
- USAgov. (n.d.). Retirement. Noudettu 2021–03–24 osoitteesta <https://www.usa.gov/retirement>
- van Rooij, M., Lusardi, A. & Alessie, R. (2011). Financial literacy and retirement planning in the Netherlands. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), 593–608. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2011.02.004>

Wilkinson, N. & Klaes, M. (2017). *An introduction to behavioral economics*. Macmillan Education UK.

Yeh, T-M. (2020). An empirical study on how financial literacy contributes to preparation for retirement. *Journal of Pension Economics and Finance*, first view, 1–23.
<https://doi.org/10.1017/S1474747220000281>

Liitteet

Liite 1. Syyt, miksi ei varauduta eläkeikaan yksityisten säästöjen avulla

Liite 2. Tietomuuttujien regressiomallit taustatekijöiden kanssa

Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeaikaa varten? Säästänyt = 1, muutoin = 0.
kerroin(keskivirhe)

	Objektiivinen tieto	Subjektiivinen tieto	Subjektiivinen + objektiivinen
Sukupuoli			
Mies (ref.)	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Nainen	-0,475*** (0,120)	-0,477*** (0,121)	-0,444*** (0,122)
Ikä			
25–34	-0,554** (0,194)	-0,551* (0,194)	-0,511* (0,198)
35–44	-0,028 (0,185)	-0,027 (0,186)	0,047 (0,189)
45–54 (ref.)	[ref.]	[ref.]	[ref.]
55–64	0,322* (0,159)	0,326* (0,159)	0,244 (0,162)
65–67	0,492 (0,268)	0,491 (0,267)	0,448 (0,276)
Koulutus			
Perusaste (ref.)	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Keskiaste	0,245 (0,193)	0,241 (0,193)	0,193 (0,197)
Alempi korkea-aste	0,635** (0,187)	0,631** (0,186)	0,573** (0,190)
Ylempi korkea-aste	0,713** (0,221)	0,707** (0,22)	0,655** (0,224)
Siviilisäätty			
Avo- tai avioliitossa (ref.)	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Eronnut tai leski	0,051 (0,190)	0,05 (0,189)	0,073 (0,196)
Naimaton	0,13 (0,178)	0,134 (0,178)	0,11 (0,183)
Pääasiallinen toiminta			
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Palkansaaja julk. sektori	-0,148 (0,153)	-0,149 (0,153)	-0,122 (0,155)
Yrittäjä tai maatalousyrittäjä	0,865*** (0,228)	0,865*** (0,227)	0,812*** (0,228)

Työtön	-0,005 (0,292)	-0,001 (0,291)	0,145 (0,292)	0,142 (0,291)
Eläkkeellä	-0,148 (0,214)	-0,141 (0,215)	-0,317 (0,218)	-0,310 (0,218)
Muut	0,322 (0,274)	0,32 (0,274)	0,307 (0,275)	0,307 (0,275)
Kotitalouden tulot				
Alle 1 500 e/kk (ref.)	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]
1 500–2 499 e/kk	0,441* (0,207)	0,439* (0,207)	0,415 (0,213)	0,413 (0,213)
2 500–3 499 e/kk	0,814** (0,236)	0,811** (0,236)	0,771** (0,242)	0,768** (0,242)
Yli 3 500 e/kk	0,844** (0,276)	0,843** (0,276)	0,779** (0,281)	0,779** (0,281)
Kuinka saat menot katettua tu- loilla				
Suurin vaikeuksin (ref.)	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Vaikeuksin	-0,317 (0,416)	-0,309 (0,415)	-0,082 (0,436)	-0,082 (0,437)
Pienin vaikeuksin	0,110 (0,377)	0,12 (0,376)	0,346 (0,397)	0,347 (0,397)
Melko helposti	0,761* (0,374)	0,774* (0,373)	1,016* (0,396)	1,018* (0,396)
Helposti	0,992* (0,385)	1,004** (0,384)	1,235** (0,405)	1,236** (0,406)
Hyvin helposti	1,613*** (0,408)	1,627*** (0,406)	1,815*** (0,426)	1,816*** (0,426)
Kuinka väitettä tunnisti oikein?				
Tunnisti 0–1	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Tunnisti 2–3	0,111 (0,141)			
Tunnisti 4–5	0,224 (0,176)			
Kuinka väitettä tunnisti oikein? 0–5 (jatkuva)		0,066 (0,047)		0,018 (0,048)
Kuinka hyvin ajattelet tunte- vasi eläketurvaa?				
Hyvin tai melko hyvin			[ref.]	[ref.]
Kohtalaisesti			-0,125 (0,187)	-0,115 (0,189)
Melko huonosti tai huonosti			-0,667*** (0,181)	-0,651*** (0,185)
N	1690	1690	1657	1657

p<0.001***, p<0.01**, p<0.05*

Palkansaaja julk. sektori	-0,153 (0,155)	-0,144 (0,154)	-0,14 (0,153)	-0,149 (0,153)	-0,084 (0,165)	-0,075 (0,169)
Yrittäjä tai maatalousyrittäjä	0,866*** (0,237)	0,889*** (0,231)	0,856*** (0,233)	0,857*** (0,228)	0,934*** (0,254)	0,888** (0,273)
Työtön	0,013 (0,300)	0,01 (0,294)	0,046 (0,300)	0,104 (0,297)	0,045 (0,323)	0,273 (0,328)
Eläkkeellä	-0,13 (0,218)	-0,161 (0,218)	-0,123 (0,219)	-0,114 (0,216)	-0,033 (0,235)	0,072 (0,25)
Opiskelija tai muusta syystä pois	0,32 (0,284)	0,413 (0,280)	0,381 (0,277)	0,391 (0,277)	0,476 (0,308)	0,348 (0,324)
Kotitalouden tulot						
Alle 1 500 e/kk	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]
1 500–2 499 e/kk	0,393 (0,220)	0,569** (0,212)	0,504* (0,215)	0,511* (0,211)	0,451 (0,235)	0,606* (0,241)
2 500–3 499 e/kk	0,733** (0,248)	0,947*** (0,239)	0,900*** (0,242)	0,89*** (0,239)	0,800** (0,264)	0,873** (0,272)
Yli 3 500 e/kk	0,747* (0,288)	0,279*** (1,541)	0,916** (0,279)	0,898** (0,279)	0,721* (0,305)	0,760* (0,311)
Kuinka saat menot katettua tuloilla						
Suurin vaikeuksin	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]	[ref.]
Vaikeuksin	-0,115 (0,457)	-0,398 (0,423)	-0,36 (0,425)	-0,412 (0,426)	-0,367 (0,447)	-0,417 (0,514)
Pienin vaikeuksin	0,432 (0,421)	-0,035 (0,388)	0,053 (0,385)	-0,002 (0,396)	0,096 (0,399)	-0,116 (0,477)
Melko helposti	1,07* (0,423)	0,571 (0,388)	0,657 (0,383)	0,601 (0,394)	0,721 (0,399)	0,346 (0,48)
Helposti	1,391** (0,433)	0,795* (0,399)	0,863* (0,394)	0,847* (0,405)	1,06* (0,413)	0,743 (0,489)
Hyvin helposti	2,022*** (0,455)	1,427** (0,420)	1,479*** (0,416)	1,422** (0,428)	1,835*** (0,440)	1,484** (0,514)
Yleisesti ottaen Suomen eläkejärjestelmä on luotettava						
Samaa mieltä	[ref.]					[ref.]
Osittain samaa mieltä	0,053 (0,141)					0,167 (0,177)
Ei samaa eikä eri mieltä	-0,155 (0,255)					0,120 (0,301)
Osittain eri mieltä	0,46* (0,220)					0,669* (0,282)
Eri mieltä	0,792** (0,301)					1,184** (0,407)
Julkisiin instituutioihin voi Suomessa luottaa						

Samaa mieltä		[ref.]				[ref.]
Osittain samaa mieltä		-0,209 (0,144)				-0,350 (0,182)
Ei samaa eikä eri mieltä		0,087 (0,34)				-0,009 (0,319)
Osittain eri mieltä		-0,294 (0,217)				-0,603* (0,274)
Eri mieltä		-0,476 (-1,75)				-1,098** (0,354)
Yleisesti ottaen muihin ihmisiin voi luottaa						
Samaa mieltä				[ref.]		[ref.]
Osittain samaa mieltä				-0,124 (0,169)		0,000 (0,195)
Ei samaa eikä eri mieltä				-0,309 (0,232)		-0,132 (0,279)
Osittain eri mieltä				-0,48* (0,225)		-0,348 (0,26)
Eri mieltä				-0,757* (0,360)		-0,069 (0,397)
Suhtaudun tulevaisuuteeni luottavaisesti						
Samaa mieltä					[ref.]	[ref.]
Osittain samaa mieltä					-0,077 (0,135)	0,035 (0,163)
Ei samaa eikä eri mieltä					-0,227 (0,238)	-0,123 (0,277)
Osittain eri mieltä					-0,098 (0,232)	-0,238 (0,285)
Eri mieltä					-0,474 (0,372)	-0,931* (0,411)
Eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa						
Samaa mieltä					[ref.]	[ref.]
Osittain samaa mieltä					0,983*** (0,264)	1,069*** (0,275)
Ei samaa eikä eri mieltä					0,628* (0,272)	0,676* (0,292)
Osittain eri mieltä					0,932*** (0,259)	1,044*** (0,279)
Eri mieltä					1,125*** (0,281)	1,266*** (0,310)
N	1610	1668	1671	1659	1470	1403

Liite 4. Kyselylomake

Näkemyksiä eläketurvasta -tutkimus

Tutkimuksen yhteydessä kerättävien henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan EU:n yleistä tietosuojasetusta (2016/679). Tietosuojasetuksen mukaan tarvitsemme lupasi, jotta voimme käyttää antamiasi vastauksia. Lomakkeen lopussa pyydämme lupaasi käsitellä tietojasi tässä tutkimuksessa.

Lomakkeen täyttöohjeet

Vastaa merkitsemällä rasti oikean tai sopivimman vaihtoehdon mukaiseen ruutuun tai kirjoittamalla kysytty tieto sille varattuun tilaan. Mikäli vahingossa teet merkinnän väärään ruutuun, niin mustaa väärä ruutu kokonaan ja merkitse rasti oikeaan ruutuun.

OSA I: TAUSTAKYSYMYKSET

1. Minä vuonna olet syntynyt?

--	--	--	--

2. Sukupuolesi

1. Mies
2. Nainen
3. Muu

3. Mikä on siviilisäätyysi?

1. Avoliitossa
2. Avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa
3. Eronnut tai asumuserossa
4. Leski
5. Naimaton

4. Minkälaisessa asunnossa asut?

- 1. Omistusasunnossa
- 2. Vuokra-asunnossa
- 3. Asumisoikeusasunnossa
- 4. Vanhempien, sukulaisten asunnossa
- 5. Muu

5. Onko sinulla lapsia? Laske myös aikuiset lapset mukaan.

- 1. Kyllä
- 2. Ei

6. Kuinka monta jäsentä kotitaloudessasi asuu? Lapset ja aikuiset yhteensä, laske myös itsesi mukaan.

_____

7. Mikä on korkein koulutuksesi?

- 1. Peruskoulu, kansakoulu, keskikoulu tai vastaava
- 2. Ammattikurssi, oppisopimus tai vastaava
- 3. Toisen asteen ammatillinen tutkinto
- 4. Lukio tai ylioppilas
- 5. Ammatillinen koulutus (opistotaso)
- 6. Ammattikorkeakoulututkinto
- 7. Yliopisto- tai korkeakoulututkinto

8. Mitä teet päätoimisesti tällä hetkellä?

- 1. Opiskelen
- 2. Työskentelen palkansaajana yksityisellä sektorilla
- 3. Työskentelen palkansaajana julkisella sektorilla
- 4. Olen yrittäjä tai maatalousyrittäjä
- 5. Olen työtön
- 6. Olen eläkkeellä
- 7. Olen muusta syystä pois työelämästä

9. Onko terveydentilasi mielestäsi nykyisin

- 1 Hyvä
- 2 Melko hyvä
- 3 Kohtalainen
- 4 Melko huono
- 5 Huono

10. Kuinka paljon kotitaloutesi yhteenlasketut nettotulot (tulot verojen jälkeen) ovat kuukaudessa? Jos et tiedä tarkkaa lukua, voit kertoa arvion.

Laske yhteen kotitaloutesi jäsenten saamat palkka-, yrittäjä- ja eläketulot, sosiaalietuudet sekä omaisuustulot (vuokra-, korko- ja osinkotulot sekä yksityisiin vakuutuksiin perustuvat eläkkeet).

- 1 alle 1 000 €/kk
- 2 1 000–1 499 €/kk
- 3 1 500–2 499 €/kk
- 4 2 500–3 499 €/kk
- 5 3 500–4 499 €/kk
- 6 4 500–5 499 €/kk
- 7 5 500–6 499 €/kk
- 8 6 500 €/kk tai enemmän

11. Kun kaikki kotitaloutesi tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuksi?

- 1 Suurin vaikeuksin
- 2 Vaikeuksin
- 3 Pienin vaikeuksin
- 4 Melko helposti
- 5 Helposti
- 6 Hyvin helposti

OSA III: TALOUDELLINEN VARAUTUMINEN ELÄKEAIKAAN

Tässä osassa haluamme selvittää arvioitasi eläkeajan toimeentulosta, eläkeikaan varautumisesta ja siitä, millaiseksi arvioit säästöjesi merkityksen eläkeikaisessa toimeentulossa. Jos olet jo eläkkeellä, vastaa sen mukaan, miten varauduit eläkeikaan ennen eläkkeelle jäämistä.

16. Miten arvioit tulevasi toimeen eläkeikanasi, kun kaikki kotitaloutesi tulot ja varallisuus otetaan huomioon?

- Hyvin
- Melko hyvin
- Kohtalaisesti
- Melko huonosti
- Huonosti
- En osaa sanoa

17. Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeikaa varten? (Esimerkiksi yksityinen eläkevakuutus, talletukset, pitkäaikaissäästötili, osakkeet, rahastot, sijoitusasunto.)

- Kyllä
- En

18. Jos et ole säästänyt eläkeikaa varten, onko syynä se, että voit valita useamman vaihtoehdon.

- uskon tulevani eläkkeellä toimeen ilman säästämistä.
- minulla on jo varallisuutta, josta uskon olevan minulle eläkeikana taloudellista hyötyä.
- uskon saavani aikamani perintöä, josta on minulle eläkeikana taloudellista hyötyä.
- aion aloittaa säästämisen eläkeikaa varten myöhemmin.
- minulla ei ole taloudellista mahdollisuutta säästää.
- haluan käyttää rahani tämänhetkiseen kulutukseen.
- en ole tullut ajatelleeksi säästämistä eläkeikaa varten.
- minulla on muita säästökohteita.
- Muu syy.

19. Jos alat tai olet jo varautunut eläkeikää varten omilla säästöilläsi, mihin arvelet ensisijaisesti tarvitsevasi säästöjesi eläkkeellä ollessasi?

Voit valita useamman vaihtoehdon.

- Jokapäiväiseen elämiseen, esim. asumiseen, ruokaan, puhelimeen, internetiin, liikkumiseen
- Harrastuksiin, esimerkiksi liikuntaan, kulttuuriin, ravintolaan, mökkeilyyn
- Lomamatkailuun
- Hoito- ja hoivapalveluihin
- Lasteni ja/tai muiden läheisteni taloudelliseen tukemiseen
- Yllättäviin menoihin
- Mahdollisuuden lopettaa työelämässä jo ennen eläkeikää
- Muihin asioihin, mihin _____

20. Kuinka suureksi arvioit omien säästöjesi ja varallisuutesi osuuden muodostuvan eläkeaikaisessa toimeentulossasi?

- Olematon tai erittäin pieni
- Pieni
- Kohtalainen
- Merkittävä
- En osaa sanoa

OSA IV: ELÄKEASIOIDEN TUNTEMINEN

Tässä osassa kysymykset käsittelevät eläkejärjestelmän tuntemista. Aluksi kysytään, miten itse koet tuntevasi eläkeasioita. Tämän jälkeen kysytään tarkempaa tietämystä eläkejärjestelmästä.

21. Kuinka hyvin sanoisit tuntevasi eläketurvaa?

- Hyvin
 Melko hyvin
 Kohtalaisesti
 Melko huonosti
 Huonosti
 En osaa sanoa

22. Kuinka hyvä käsitys sinulla on (tai oli ennen eläkkeelle siirtymistä) siitä, kuinka suuri eläkkeesi tulee olemaan siirtyessäsi eläkkeelle?

- Hyvä
 Melko hyvä
 Kohtalainen
 Melko huono
 Huono
 En osaa sanoa

23. Seuraavassa esitetään väitteitä eläkejärjestelmästä. Osa niistä pitää paikkansa, osa ei. Ovatko väitteet mielestäsi oikein vai väärin?

	Oikein	Väärin	En osaa sanoa
Työeläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tulkintoon johtavasta opiskelusta.	☐	☐	☐
Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama.	☐	☐	☐
Työttömät eivät voi saada osittaista vanhuuseläkettä.	☐	☐	☐
Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhepaim- ja sairauspäivärahan määrään.	☐	☐	☐
Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen.	☐	☐	☐

24. Kuinka suuri on keskimääräinen ansiosta tai yrittäjän työtulosta maksettava eläkemaksu (työntekijän ja työnantajan eläkemaksut yhteensä)?

- Noin _____ %
 En osaa sanoa

OSA V: NÄKEMYKSET VUODEN 2017 ELÄKEUUDISTUKSISTA

Tässä osassa keskitytään vuonna 2017 voimaan tulleeseen eläkeuudistukseen. Aluksi käsitellään uudistuksen tuntemista, seuraavaksi näkemyksiäsi eläkeuudistuksen mahdollisista vaikutuksista eläkkeelle siirtymiseen.

25. Tiesitkö, että	Tiesin	Olen kuullut asiasta jonkin verran	En ole aiemmin kuullut asiasta
Suomessa tuli voimaan eläkeuudistus vuonna 2017.	☐	☐	☐
Eläkeuudistuksen myötä eläkeikä nousee ensin 65 vuoteen, ja sen jälkeen eläkeikä muuttuu eliniän odotteen kehityksen perusteella.	☐	☐	☐
Jos siirtyy eläkkeelle vanhuuseläkkeen alaikärajan jälkeen, eläkkeeseen saa lisäkorotuksen.	☐	☐	☐
Uudistuksen myötä iästä riippuvat kartumat poistuvat ja kaikille kertyy eläkettä 1,5 % vuosiansioista tai yrittäjän työtuloista.	☐	☐	☐
Osittaiselle vanhuuseläkkeelle voi jäädä jo ennen eläkeikää.	☐	☐	☐

26. Jos siirtyä eläkkeelle alimman vanhuuseläkelän jälkeen, jo kertynyttä eläkettä korotetaan 0,4 % jokaista lykättyä kuukautta kohti.

Esimerkiksi 1 500 euron kuukausieläkkeessä se tarkoittaisi, että jokainen myöhennetty kuukausi korottaisi eläkettä 6 euroa. Myöhentämällä vuoden, kuukausieläke olisi 72 euroa suurempi.

Kannustaako mielestäsi tämän suuruinen korotus myöhentämään eläkkeelle siirtymistä?

- Ei lainkaan
 Jonkin verran
 Selvästi
 En osaa sanoa

27. Osittaista vanhuuseläkettä voi ottaa 25 % tai 50 % kertyneestä kuukausieläkkeestä. Sen voi aloittaa aikaisintaan 61-vuotiaana. Jos eläkkeen aloittaa ennen vanhuuseläkkeen alaikärajaa, nostettua osaa eläkkeestä pienennetään pysyvästi 0,4 % jokaista varhennettua kuukautta kohti.

Esimerkiksi nostamalla 1 500 euron eläkkeestä 50 % osittaisena vanhuuseläkkeenä, kuukauden varhennus pienentäisi eläkettä 3 euroa ja vuoden varhennus 36 euroa.

Kannustaako mielestäsi tämän suuruinen vähennys siihen, ettei osittaista vanhuuseläkettä aloitettaisi ennen eläkeikää?

- Ei lainkaan
 Jonkin verran
 Selvästi
 En osaa sanoa

